

A halálbüntetés az USA-ban

A halálbüntetés USA-beli alkalmazásának, megítélésének szerteágazó kérdésköréből jelen tanulmányunkban az alábbi témák bemutatását kíséreljük meg:

1. A halálbüntetés alkalmazásáról kialakult (cél)elméletek az USA-ban;
2. A halálbüntetés alkalmazásának történeti fejlődése a XVII. századtól napjainkig;
3. A halálbüntetés kiszabásával kapcsolatos bírósági gyakorlat;
4. A halálbüntetésre ítétek helyzete;
5. A halálos ítéletek végrehajtásának kérdései;
6. A kivégzések módozatai;
7. A halálbüntetés és az emberölések aránya közötti kapcsolat;
8. A halálbüntetésről kialakult amerikai viták.

1. A halálbüntetés alkalmazásáról kialakult (cél) elméletek az USA-ban

A halálbüntetés — röviden megfogalmazva — az emberi élet államilag szankcionált kioltása, amelyet törvényben meghatározott bűncselekmény elkövetése miatt rendelnek el. Aszerint, hogy milyen célból alkalmazzák a halálbüntetést, általában — így az USA-ban is — három nézet-csoport emelhető ki. Eszerint a halálbüntetés vagy a megtorlás, vagy az elretentés, vagy a megelőzés érdekében alkalmazható.

a) A halálbüntetés mint *megtorlás* a társadalmi bosszú egyik formájának tekinthető. Mint ilyen, a bibliai mondás, a talio elve megvalósítását jelenti: „szemet szemért, fogat fogért” és az emberölés (gyilkosság) esetében „életet életért”¹ A bosszú azonban mérték nélküli, célja alapjában véve az ellenség kiiktatása, nem pedig a nyugalom, a rend helyreállítása. Jóllehet az állami büntetőjog az egyéni bosszút, mint intézményt kikapcsolta, és azon fáradozik, hogy korlát és mérték nélküli törvényeket ne bocsásson ki, mindez nem változtat alapvetően azon, hogy — miként a bosszú — a halálbüntetés is lényegében mérték nélküli, szemben a többi alkalmazható állami büntetéssel.²

A büntetőjog általában arányosan szigorúbb büntetést követel meg az elkövetett bűncselekmények súlyossága, veszélyessége függvényében — ez a felfogás és gyakorlat a megtorló filozófia bizonyítéka. Tehát az eljárás során — logikailag mindenképpen — a legsúlyosabb

¹ Sanders, W. B.: Criminology (San Diego State University) Reading Massachusetts... 1983. 460. p.

² Keller, D.: Die Todesstrafe in kritischer Sicht. Berlin, 1968. 66—67. p.

bűncselekmények elkövetését követi a legszigorúbb büntetés.³ Ilyen értelemben a megtorlás közvetlenül a kiegyenlítő igazságosságnak felel meg.⁴

Graeme Newman az „Igazságosság igazságtalanságáról” szóló tanulmányhoz fűzte hozzá a következőket: Egy korábbi jelentésben, amelyet jogászok, társadalomtudósok, tanárok, filozófusok és teológusok készítettek, megállapították, hogy a bűncselekmények elkövetőinek megbüntetéséből fakadó legigazságosabb elv a megtorlás elve, ami a legegyszerűbb formában azt jelenti, hogy amennyiben megszeged a szabályt, megérdemled, hogy a bűncselekményeddel arányosan megbüntessenek és ezzel vége is az ügynek. Ugyanis ez a jogos, az igazságos, a megérdemelt büntetés joga.⁵

Leslie Wilkins professzor nem helyesli ugyan magát a megtorlást, de az összes többi választási lehetőséget is rossznak tekinti. Szerinte a halálbüntetést, mint megtorlást csak közvetve lehet alkalmazni. Akármilyen álláspontot képviselnek is a vitában, az leszögezhető, hogy az elítélt életének elvételével megvalósított igazságtétel kollektív érzete ismeretlen, de első pillantásra bizonyára a „hasznos bosszú” egyik formájának tűnhet.⁶

Bármilyen megtorló funkciót is tulajdonítanak a halálbüntetésnek, de ha feltételezzük, hogy a halálbüntetés, a kivégzés eloszlatja az áldozat családjá, barátai, ismerősei vagy a társadalom haragját, ezt a megtorló funkciót nem szolgálhatja a halálbüntetéses igazságszolgáltatás jelenlegi amerikai rendszere, amelyben a kivégzések csak ritkán és csak hosszú idő múlva következnek be.⁷ Sőt — főként az utóbbi években — az amerikai halálbüntetéses rendszer „kettős megtorló hatásáról” is lehet szólni: a halálbüntetésre ítélt személy nem csupán a haláltól, hanem — hónapokat, éveket a fellebbezésre, a kegyelemre várva — a halál-félelemtől is szenvedhet.⁸

b) A leggyakrabban hivatkozott célszerűségi argumentum szerint a halálbüntetés olykor az egyetlen valódi (igazi) fenyegetés, amely a rendelkezésre áll, nevezetesen, hogy *elrettentően* bűncselekmények elkövetésétől. Így pl. a szabadságvesztésre ítéleteket csak abban az esetben lehet befolyásolni, ha tudatában vannak annak, hogy további súlyos bűncselekményük a halálukhoz vezet. Vagy pedig valakit akit súlyos bűncselekmény elkövetése miatt hosszú szabadságvesztés-büntetésre ítélnék, valószínűbb, hogy megöli a tanúkat, ha nem rettentenek el a halál fenyegetésével.⁹

A büntetés és így a halálbüntetés elrettentő hatásáról folyó vita persze olyan régi, mint maga a büntetőjog. Azok, akik az elrettentést valló álláspontot támogatják, azzal érvelnek, hogy

- a józan ész mondja, hogy a halálbüntetés elrettent;
- a személyes gyermekkori, korábbi tapasztalataik is azt sugallják, hogy elrettentő;
- a szakmai tapasztalat szintén azt mutatja, hogy a halálbüntetés elrettent;
- a kutatási, tudományos vita pedig tulajdonképpen statisztikai játék. Következésképpen úgy tűnik, hogy a halálbüntetést ilyen szempontból pártolók álláspontja inkább ösztönös, semmint intellektuális. Továbbá az olyan megkérdezettek, akik azzal érvelnek, hogy a halálbüntetés elrettentő, támogatják a megtorlásos álláspontot is: azaz az elkövető megérdemelte ezt a büntetést.¹⁰

Az elrettentő gondolat súlyos problémája abban áll, hogy az embert pusztán eszközként

³ Siegel, L. J.: Criminology. St. Paul, New York, Los Angeles, San Francisco 1983. 105. p.

⁴ Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Budapest, 1981. 98—100. p.

⁵ Idézi Sanders: i. m. 460. p.

⁶ Idézi Sanders: i. m. 460. p.

⁷ Greenberg, J.: Capital Punishment as a System. The Yale Law Journal 1982/5. (Vol. 91.) 927. p.

⁸ Vö. Keller: i. m. 68. p.

⁹ Siegel: i. m. 105. p.

¹⁰ Stolz, B. A.: Congress and Capital Punishment. Law and Policy Quarterly, Vol. 5. 1983/2 172—173. p.

és nem pedig célként kezelik: a bűnelkövetőt azért büntetik meg, hogy másokat elrettentse-
nek, visszatartsanak bűncselekmények elkövetésétől. A jelenlegi amerikai büntetőjogban
az elrettentés különböző fajtáit is megkülönböztetik. Ezek a következők:

— *Parciális* elrettentés (partial deterrence) esetében a törvény valamilyen magatartás
elkövetését csak meghatározott feltételek esetén nyilvánítja bűncselekménnyé.

— Az *abszolút* elrettentés (absolute deterrence) a bűncselekmények elkövetésének
teljes kiküszöbölését követeli meg.

— A *partikuláris* elrettentés (particular deterrence) arra az esetre vonatkozik, amelyben
bizonyos bűncselekmény-típusra kiszabható szigorodó büntetés csökkenti az adott bűn-
cselekmény előfordulását.

— Az *általános* elrettentés (generalized deterrence) értelmében a meghatározott bűn-
cselekményre kiszabott szigorodó büntetés csökkenti az adott bűncselekmény rátáját és szá-
mos, azzal kapcsolatos egyéb bűncselekményét.

— A *szelektív* elrettentés (selective deterrence) szerint a szigorodó büntetés csökkenti
olyan bűncselekmények arányát is, amelyeket eredetileg nem is terveztek be.

Franklin *Zimring* és Gordon *Hawkins* összefoglalása szerint az elrettentés koncepciójá-
nak összetettsége megköveteli, hogy középutat válasszanak ki, átfogó hatására tekintettel.
Míg néhány bűncselekményre a büntetés elrettentő hatású lehet, vannak viszont olyan delik-
tumok, amelyekre ez a hatás nem érvényesül.¹¹

A halálbüntetés elrettentő hatásának megbízhatónak, állandónak és erőteljesnek kell-
(ene) lennie. Ebben az esetben a halálbüntetés, mint igazságszolgáltatási intézmény lenne
elfogadható, ha azonban az elrettentés nem felel meg a fenti követelményeknek, a halálbün-
tetés nem más, mint pusztá kivégzés.¹² Az ezzel kapcsolatos amerikai gyakorlatot jól illusztrá-
lja viszont az USA Legfelsőbb Bírósága (Supreme Court) egyik bírójának, *White*-nak
a véleménye, amely szerint a ritka alkalmazás miatt a legtöbb büntetettnek jó esélyei vannak
arra, hogy nem ítélik halálra vagy nem végzik ki — a halálbüntetésnek emiatt nincs vissza-
tartó hatása és a retribúciót sem szolgálja.¹³

c) A halálbüntetés mint *megelőzés* biztosítja, hogy az elkövető újabb bűncselekményt
nem követ el. Egyet lehet érteni azzal a nézettel, hogy a speciálprevenció sem szűkebb, sem
tágabb értelemben nem alkalmas a halálbüntetés létjogosultságának indoklására. A bűnel-
követő fizikai megakadályozása újabb bűncselekmény elkövetésében egyéb szankcióval
is biztosítható, ehhez nincs szükség az életének kioltására. A javítás, a nevelés, a reszociali-
záció megvalósítása pedig a dolog természetéből következően kiesik e büntetési nemnél.¹⁴

A halálbüntetés fenntartásának mai képviselői általában a generálprevenció gondolatát
használják fel álláspontjuk igazolására. Ennek súlyponti kérdését, az elrettentés problémá-
ját, az előbbieken vázoltuk.

Gyakori érvelés, hogy a halálbüntetés alkalmazását a társadalom igényelt törvényes
védelme és biztonsága teszi szükségessé. A társadalom biztonsága és védelme azonban való-
jában fikció, hiszen a társadalmat nem mint olyat éri támadás és ezen kívül az említett véde-
lem nem felel meg azoknak a normáknak, amelyek a büntetőjogban meghatározzák annak
feltételeit és gyakorlását.¹⁵ Tehát ha a halálbüntetés célja a megelőzés — azonban a halálos
ítélet ma gyakorlatilag az USA-ban csaknem minden esetben életfogytiglani szabadságvesz-
tést jelent —, a halálbüntetés minden bizonnyal nem tartja vissza jobban a bűnelkövetőket,

¹¹ Vö. *Siegel*: i. m. 98. p.

¹² *Archer, D.—Gartner, R.—Beittel, M.*: Homicide and the Death Penalty: a Cross—National
Test of a Deterrence Hypothesis. *The Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol. 74. 1983/3.
1013. p.

¹³ Idézi *Bócz Endre*: A halálbüntetésről — más szemszögből. *Valóság*, 1981/4. 90. p.

¹⁴ Vö. *Földvári József*: A büntetés tana. Budapest, 1970. 106. p.

¹⁵ *Ancel, M.*: L'abolition de la peine de mort devant la loi et la doctrine pénale d'aujourd'hui.
In: *Pena de morte II*. Coimbra, (1967) 415 s. köv. p.

mintha eredetileg is életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést szabnának ki. Röviden szólva, a maga labilitásával, ingadozásával és következetlenségével ez az amerikai rendszer nemcsak ésszerűtlennek tűnik, hanem semmiféle megelőző célt sem szolgál.¹⁶

d) A legújabb, a szövetségi halálbüntetési törvényhozás szimbólumösszetevőit vizsgáló tanulmány szerzője arra mutatott rá, hogy az amerikai halálbüntetési törvényhozás elsősorban a *közvélemény megnyugtatását* szolgálja.¹⁷ Ennek megfelelően a politika inkább a közvélemény felé irányul abból a célból, hogy csökkentsen a feszültséget és megmutassa, hogy valami történik a bűnözés problémája tekintetében, semmint a büntetett vagy az esetleges bűnelkövető felé, annak elrettentése céljából. Ezek a törekvések a társadalom félelmeit célozzák meg és biztosítani kívánják a közvélemény támogatását. Más megnyilatkozások azt sugallják, hogy a büntető igazságszolgáltatásba vetett bizalmat a közvélemény visszajelzése hozza létre. Márpedig egy 1979. évi kongresszusi jelentés szerint a halálbüntetés helyre tudja állítani az amerikaiak bizalmát büntető igazságszolgáltatási rendszerük iránt. Amint ezt egy megkérdezett jellemzően állította: „a halálbüntetés egy társadalmi katarzist tesz lehetővé; azt eredményezi, hogy az emberek jobban érzik magukat, mert a társadalomnak a létbiztonság érzetét adja.”¹⁸

Néhány nyilatkozó úgy vélekedett, hogy a megnyugtató funkció jelentősége inkább függ a szövetségi törvény hatókörének a közvélemény által történt félreértésén, mint a törvény tényleges hatalmán. Mivel azok száma, akik ellen halálbüntetést lehetne végrehajtani, nagyon kicsi, így a bűnelkövetők elleni fenyegetés kevésbé tűnik jelentősnek, mint a társadalom megnyugtatója.¹⁹

2. A halálbüntetés alkalmazásának történeti fejlődése a XVII. századtól napjainkig

Az 1776 előtti Észak-Amerikában a brit gyarmatokon a halálbüntetés alkalmazása általános volt. A halállal büntetendő bűncselekmények gyarmatonként eltérőek voltak ugyan, de sohasem közelítették meg az Anglia törvényeiben megtalálható főbenjáró (halállal fenyegetett) bűncselekmények nagy számát.²⁰ Az észak-amerikai gyarmatokon nem volt egységes büntetőjog és az angliai „Véres Kódex” (Bloody Code) közvetlen hatása sem érvényesült tehát teljes mértékben.²¹ Általánosan megállapítható azonban, hogy a halálbüntetés kiszabására a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetése szolgáltatott alapot, mint pl. a gyilkosság és a nemi erőszak.²² A korai időszakból arra is találhatunk példát, hogy egyéb büntettek elkövetése esetében is alkalmazták a halálbüntetést. George Kendall-t a Spanyolországnak folytatott kémkedéséért ítélték el és 1608-ban végezték ki. Ő volt az első bűnelkövető Észak-Amerika hivatalosan kivégzett személyei közül. 14 évvel később, 1622-ben Daniel Frank-et ítélték el és akasztották fel borjülopásért Virginiában. Ezt az esetet tekintik a legkorábbi „jegyzett” törvényes kivégzésnek. John Billington volt az első büntetett, akit gyilkosság elkövetése miatt vontak felelősségre és végezték ki 1630-ban.²³

¹⁶ Greenberg: i. m. 927. p.

¹⁷ Stolz: i. m. 163. s köv. p.

¹⁸ Idézi Stolz: i. m. 164. p.

¹⁹ Stolz: i. m. 165. p.

²⁰ Sellin, Th.: The Death Penalty in the United States. In: Pena de morte I. Coimbra, (1967) 153. p.

²¹ Bedau, H. A. (ed.): The Death Penalty in America. New York, Oxford 1982. 6. p.

²² Mannie, H. W.—Hirschel, J. D.: Fundamentals of Criminology. Albany, New York 1982.

432. p.

²³ Bedau: i. m. 3. p.; Silas, F. A.: The Death Penalty. ABA Journal, The Lawyer's Magazine, 1985. 53. p.

Massachusetts-ben ugyanebben az évben, 1630-ban volt az első kivégzés, jóllehet a Bay Colony-n 1641-ig nem vezették be ezt a főbüntetést. Ez a korai kodifikáció 12 főbenjáró bűncselekményt ismert: bálványimádás, boszorkányság, istenkáromlás, gyilkosság, emberölés (gondatlanul vagy erős felindulásban), mérgezés, bestialitás, szodómia, házasságtörés, lopás, a főtárgyaláson tett hamis tanúzás és lázadás. Valamennyi bűncselekményt a törvényben az Ótestamentum szövege kíséri, támasztja alá, mint forrásmű. A későbbi időszakban ez az egyházi indoklással ellátott rendelkezéssor utat mutatott ugyan, de kevésbé volt tekintettel a tisztán világi szükségletekre. 1700 előtt az erőszakos közösülést, gyűjtogatást, 40 shillingnél nagyobb érték ellopását is főbenjáró bűncselekménynek nyilvánították, annak ellenére, hogy bibliai igazolással ezen esetekben nem tudtak szolgálni. South Jersey vonatkozásában arra is találhatunk példát, hogy az 1646. évi királyi statutum egyetlen egy bűncselekményre sem írt elő halálbüntetést és 1691-ig nem volt kivégzés ezen a gyarmaton. Pennsylvániában 1682-ben William Penn „Nagy Törvénye” (Great Act) a halálbüntetés alkalmazását a hazaárulásra és a gyilkosságra korlátozta. Az ilyen haladó törekvések, amelyek a főbenjáró, halállal fenyegetett bűncselekmények csökkentésére irányultak, vereséget szenvedtek a XVIII. század folyamán, amikor a gyarmatok a Korona utasításának megfelelően szigorúbb rendelkezéseket követeltek, illetve vezettek be. Amikor pl. William Penn elvesztette Pennsylvania gyarmat feletti uralmát, New York gyarmat kegyetlenebb törvényeit vezették be.²⁴

A függetlenség megszerzését, az államszövetség (Confederation) megalapítását követő időszakban nem következett be alapvető változás. Gyilkosság, hazaárulás, kalózkodás, gyűjtogatás, nemi erőszak, rablás, betörés, szodómia, és időről időre a pénzhamisítás, lólopás, rabszolgalázadás rendszerint halállal volt büntetendő. Az a kiváltság, hogy a papok és írástudók ügyeinek elbírálásában csak az egyházi bíróság illetékes, nem terjedt el széles körben, és az akasztás volt a leggyakoribb kivégzési mód.²⁵ 1794-ben viszont Pennsylvániában olyan jogszabályt fogadtak el, amely a legtöbb amerikai tagállam számára modellként szolgálhatott. A halálbüntetést ugyanis egyedül egyetlen bűncselekménytípus részére tartották fenn: a gyilkosságra, azaz az előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölésre, valamint a rablás, betöréses lopás, gyűjtogatás, nemi erőszak elkövetésével összefüggő emberölésre. Más tagállamok is elfogadták a halálbüntetéssel pönalizált gyilkosságnak, illetve emberöléses eseteknek ezt a meghatározását, de megtartották ezt a főbüntetést különféle egyéb bűncselekmények részére is. A szövetségi kormány, amelyet azért hoztak létre, hogy a tagállamok által ráruházott hivatalos hatáskör értelmében foglalkozzék számos országos és több tagállamot érintő ügyvel, szintén bevezette a halálbüntetést meghatározott bűncselekményekre.²⁶

Maryland-ben már 1809-ben az emberölés változatait megállapító bíróságok a halálbüntetést szabadon választhatták a hazaárulás, a (nemi) erőszak, a gyűjtogatás eseteire, de ez nem vonatkozott az emberölési esetekre. Tennessee (1838) és Alabama (1841) voltak az első tagállamok, amelyek felhatalmazást adtak arra, hogy a gyilkosságért (emberölésért) járó halálbüntetést mérlegelni lehet. 1846-ban Louisianában jelent meg először az a bírósági gyakorlat, hogy nem csupán a halálbüntetés kiszabását, hanem valamennyi szóba jöhető bűncselekmény esetében az életfogytig tartó szabadságvesztést is mérlegelni lehet. 1860 és 1900 között húsz tagállam és a szövetségi kormány követte a mérlegelést biztosító gyakorlatot, 1926-ban pedig már 33 tagállam igazságszolgáltatása fogadta el. 1949 és 1963 között hét tagállam — sorrendben North Carolina, Connecticut, Massachusetts, Hawaii, Vermont, District of Columbia és New York — vezette be ezt a gyakorlatot gyilkossági (emberölési) ügyekben.²⁷ Az 1830-as évek elején több tagállam (Maine, Massachusetts, Ohio, New

²⁴ *Bedau*: i. m. 7. p.

²⁵ *Bedau*: i. m. 7. p.

²⁶ *Sellin*: i. m. 153—154. p.

²⁷ *Bedau*: i. m. 10. p. (A District of Columbia a szövetségi főváros területe).

Jersey, New York, Pennsylvania) törvényhozását ostromolták a választópolgárok a halálbüntetés teljes abolíciója érdekében. 1845-ben pedig megszervezték a halálbüntetés eltörléséért sikra szálló amerikai társaságot (American Society for the Abolition of Capital Punishment). Az abolíciós hullámok 1846-ban Michigan-ben tetőztek, amikor megszavazták az akasztás megszüntetését és visszaállították azt a gyakorlatot, hogy valamennyi bűncselekményt — a hazaárulást kivéve — szabadságvesztéssel — adott esetben életfogytig tartóan — fenyegetnek. Ez a törvény 1847. március 1-én lépett hatályba és így Michigan az első angol nyelvű igazságszolgáltatás a világon, amely eltörölte a halálbüntetést. 1852-ben Rhode Island szüntette be az akasztást, beleértve a hazaárulás esetét is, a következőkben pedig Wisconsin, Iowa, és Maine az 1870-es években.²⁸

A halálbüntetés eltörlését illetve visszaszorítását szorgalmazó áramlat az első világháború időszakában további támogatókra tett szert. Tíz éven belül kilenc tagállam (Kansas—1907; Minnesota—1911; Washington—1913; Oregon—1914; South Dakota—1915; North Dakota—1915; Tennessee—1915; Arizona—1916; Missouri—1917) törölte el a halálbüntetést vagy csupán kivételes esetekben alkalmazta azt. A tagállamok legtöbbje azonban rövidesen újból bevezette a legsúlyosabb büntetést, csak két tagállam (Minnesota és North Dakota) állt ellen ennek a visszaállítási hullámnak.

Az új irányvonal háttérében a példa nélkül álló bűnözési arány húzódott meg az eseménydús húszas években és a nagy depresszió időszakának, hatásának köszönhetően.²⁹ Ennek következtében az 1920—1940-es években a halálbüntetés viszonylag széles körű alkalmazására került sor. Az 1950-es évek második felétől kezdődően pedig újból az abolíció állt az előtérben és több tagállamban a halálbüntetés megszüntetésére irányuló törvényjavaslatot terjesztettek elő. Az 1960-as évek közepén az állapítható meg, hogy a halálbüntetéssel fenyegetés néhány bűncselekmény esetében még fennállt a legtöbb amerikai tagállamban, valamint a szövetségi törvényben. Tizenegy tagállam törvényhozásában (Alaska, Hawaii, Iowa, Maine, Michigan, Minnesota, Oregon, Puerto Rico, Virgin Islands, West Virginia és Wisconsin) viszont a halállal fenyegetést teljesen megszüntették.³⁰ Négy további tagállamban pedig jelentősen korlátozták a legsúlyosabb büntetés alkalmazhatóságát, tehát parciális (részleges) abolícióról lehet szólni. Így pl. North Dakotában a hazaárulásért és szándékos emberölésért elítélt ítélt halálra, ha a büntetése alatt újabb szándékos emberölést követ el. Rhode Islandon kizárólag emberölésért szabható ki halálos ítélet, ha az elkövető azt bármely más bűncselekmény miatt kiszabott büntetése során követi el. New York államban a halálbüntetés csak akkor alkalmazható, ha a szolgálati kötelességét teljesítő hivatalos személyt (rendőrt) öli meg az elkövető, továbbá, ha a szabadságvesztésre elítélt az őrt vagy a rabtársát öli meg, illetve, amikor a szabadságvesztését töltő elkövető épp onnan szökést kísérel meg. Vermont tagállamban a halálbüntetés a szándékos emberölést elkövetőkre alkalmazható, ha egy második emberölést követnek el, amely nincs kapcsolatban az előzővel, továbbá a szándékos emberölés azon eseteiben, amikor hivatalos személyt (rendőrt), vagy büntetés-végrehajtási alkalmazottat ölnek meg kötelességük teljesítése során.³¹ 1969-ben New Mexico is a parciális abolíció útjára lépett. Az alábbi táblázat a tagállamoknak az abolícióval kapcsolatos helyzetét mutatja be 1846 és 1970 között.³²

²⁸ *Bedau*: i. m. 21. p.; A századforduló időszakában az USA összesen 46 tagállama közül csupán négy volt olyan, amely nem alkalmazta büntetésként a legsúlyosabb deliktumokra sem az élettől való megfosztást. A halálbüntetést fenntartó amerikai államok törvényei lényegileg azokat az elveket fogadták el, melyeket Angliában főként az 1868-i Capital Punishment Act-ben fektettek le. *Zsoldos Benő*: A halálbüntetés (death penalty) az Egyesült Államok büntető eljárásában. Magyar Jogász-Ujság III. évf. 1904. 22. sz. 451. p.

²⁹ *Bedau*: i. m. 21. p.

³⁰ *Mueller, G. W.*: From Death to Life. In: *Pena de morte II. Coimbra (1967) 187. p.*

³¹ *Sellin*: i. m. 153—155. p.

³² *Bedau*: i. m. 23. p.

	Részleges abolíció	Teljes abolíció	Visszaállítás éve	Reabolíció éve
New Mexico	1969	—	—	—
New York	1965	—	—	—
Vermont	1965	—	—	—
West Virginia	—	1965	—	—
Iowa	—	1872	1878	1965
Oregon	—	1914	1920	1964
Michigan	1847	1964	—	—
Delaware	—	1958	1961	—
Alaska	—	1957	—	—
Hawaii	—	1957	—	—
South Dakota	—	1915	1939	—
Kansas	—	1907	1935	—
Missouri	—	1917	1919	—
Tennessee	1915	—	1919	—
Washington	—	1913	1919	—
Arizona	1916	—	1918	—
North Dakota	1915	—	—	—
Minnesota	—	1911	—	—
Colorado	—	1897	1901	—
Maine	—	1876	1883	1887
Wisconsin	—	1853	—	—
Rhode Island	1852	—	—	—

Számos tagállamban — Massachusetts és New Hampshire kivételével — halálbüntetés alkalmazható olyan súlyos köztörvényes bűncselekményért is, amely nem jár szükségképpen emberöléssel, halál okozásával. A leggyakoribb ilyen bűncselekmények, amelyekért halálbüntetés szabható ki: gyermekrablás, erőszakos nemi deliktumok, fegyveres vagy csoportos rablás.³³

A halálbüntetés meglévő formáit, a halállal fenyegetett bűncselekmények körét a tagállamok, District of Columbia és a szövetség (föderáció) büntető törvényhozása határozza meg. 1984. évi adatok szerint az USA 50 tagállama közül jelenleg 38 tagállamban van halálbüntetés érvényben meghatározott bűncselekményekre, míg 12-ben a halálbüntetést megszüntették. Néhány tagállam módosította az idevonatkozó törvényeit, néhány pedig újra alkotta. Így pl. Massachusetts-ben a legfelsőbb bíróság kétszer is hatályon kívül helyezte a halálbüntetésről szóló törvényét, mivel alkotmányellenesnek találták azt, mert beismertő vallomás megtételére ösztönzött és megakadályozta, hogy halálbüntetést szabjanak ki azokra a gyilkosságot elkövetőkre, akik beismerték bűnösségüket és lemondtak a bírósági tárgyalásról.³⁴

A tagállamokon kívül néhány bűncselekmény-típust a szövetségi törvényhozás rendeli halállal büntetni, mint pl. a repülőgép jogellenes, halált okozó hatalomba kerítését. A repülőgép jogellenes hatalomba kerítéséről szóló törvényt kivéve, egyetlen egy szövetségi halálbüntetési rendelkezés sem tartalmaz halálbüntetés kiszabására vonatkozó eljárást. Ilyen eljárások nélkül az előírások nem felelnek meg azoknak a követelményeknek, amelyeket az USA Legfelsőbb Bírósága megerősített az 1976-ban felülvizsgált ügyek sorozatában. Következésképpen a rendelkezések hatástalanok és így ténylegesen nincs szövetségi halálbüntetés, kivéve az olyan repülőgép-eltérítést, ahol halálest fordult elő.³⁵

³³ *Mueller*: i. m. 187—188. p.

³⁴ *Silas*: i. m. 50. p.

³⁵ *Stolz*: i. m. 179. p.

3. A halálbüntetés kiszabásával kapcsolatos bírósági gyakorlat

Az USA igazságszolgáltatási mechanizmusában annak eldöntését, hogy a bűnelkövetőt halálra ítélik, vagy életfogytig, avagy hosszú ideig tartó szabadságvesztést szabnak ki, — a hagyományoknak megfelelően — a bírói mérlegelésre bízták (legalábbis ahol a mérlegelés lehetősége megadatott). Néhány tagállamban az esküdtszék döntött ebben a kérdésben, egyes tagállamokban pedig lehetőség nyílt kegyelem javaslatára és előterjesztésére, de ez nem kötötte a bíróságokat. Azokban a tagállamokban, ahol a halálbüntetés kiszabása a bíróság, vagy az esküdtszék, esetleg mindkettő mérlegelési körébe tartozott, a kérdést kizárólag a tárgyaláson feltárt bizonyítékok alapján döntötték el.

1957-ben Kaliforniában, 1959-ben Pennsylvániában, 1963-ban New Yorkban hoztak új rendelkezéseket a halálbüntetés kiszabására vonatkozóan. Az idekapcsolódó új előírások két tárgyalást rendelnek el: az első tárgyaláson az elkövető bűnössége kérdésében döntenek, abban, hogy főbenjáró (halálbüntetéses) bűncselekmény elkövetésével vádolják az elkövetőt, és az esküdtszék bűnösnek találja-e az eljárást alá vont személyt. A bűnösség megállapítása után a második tárgyalás ugyanazon esküdtszék előtt kezdődik. E tárgyalás menete a következő:

— valamennyi bizonyítékot fel kell tární, amely az ítélethozatal szempontjából jelentős, így — többek között — a bűncselekmény jellegét, körülményeit, az elkövető életmódját, az enyhítő és a súlyosító tényezőket. A bizonyítékoknak nincs törvényesen privilegizált sorrendje, bizonyító ereje, hanem figyelembe kell venni valamennyit;

— a bíróság kioktatja az esküdtszéket, többek közt arról a jogáról is, hogy a parolét tevő személy (az az elítélt, aki becsületszavát adja, hogy szabadlábra helyezése esetén nem szökik meg — A szerk. megj.) szabadon bocsátható;

— ezt követően az esküdtszék visszavonul, hogy döntsön a kiszabható büntetésről. Ha az esküdtszék indítványa egyhangú — pl. halálbüntetést kíván — a bíróság elbocsátja az esküdteket és halálbüntetést szab ki. Hasonlóképp, ha az indítvány egyöntetűen szabadságvesztés, a bíróság elbocsátja az esküdteket és kiszabja a szabadságvesztés-büntetést. Amennyiben bizonyos időtartam után —, amit a bíróság reálisnak tart — az esküdtszék képtelen megegyezni és dönteni, a bíróság elbocsátja az esküdteket és saját mérlegelési körében maga dönt, vagy pedig új esküdtszéket hív össze.³⁶

Az említett rendelkezések kibocsátása időszakában fokozatos csökkenés volt tapasztalható a halálos ítéletek kiszabásánál és végrehajtásánál. Ez a folyamat még a második világháborút megelőzően megindult, majd az 1960-as évek közepéig fokozatosan hanyatlott a halálos ítéletek és kivégzések száma, ezt követően pedig tíz éves moratórium érvényesült a kivégzések tekintetében. A kivégzéseknél tapasztalható visszaesés idején a közvélemény is ellenezte a halálbüntetés alkalmazását. Közvéleménykutatások jelentése szerint 1936-ban a lakosság 62%-a támogatta a halálbüntetést, 1966-ban már csupán 42%. Ez az arány azonban 1969-ben megfordult és ekkor ismét a többség, azaz a lakosság 51%-a pártolta a halálbüntetést.³⁷ Az 1980-as évek elején végzett közvéleménykutatások azt jelzik, hogy ez az emelkedő tendencia napjainkban is tart. Jelenleg az amerikaiak 72%-a a gyilkosság miatt kiszabott halálbüntetés mellett foglal állást. Meg kell azonban jegyezni, hogy ez az arány 56%-ra esne vissza, ha a bíróságok parole nélküli szabadságvesztés-büntetést szabnának ki a gyilkosságot elkövetőkre.³⁸ A közvélemény változása azonban nem úgy tűnik, hogy módosította, számottevően növelte volna a kivégzések számát, jóllehet a halálbüntetéssel fenyegetett

³⁶ Mueller: i. m. 192—193. p.

³⁷ Bedau: i. m. 69. p.

³⁸ Silas: i. m. 53. p.

bűncselekmények száma nem csökkent, hanem nőtt, továbbá megszorodott a halálraítéltek celláiban tartózkodók száma is.³⁹

Az 1970-es éveket megelőzően az USA Legfelsőbb Bírósága csak a halálbüntetéssel kapcsolatos vitákat vizsgálta, amelyek alapvetően azzal foglalkoztak, hogyan hajtották végre a büntetést, nem pedig az elrendelés alkotmányosságával, törvényességével, jogosságával. Az USA halálbüntetési gyakorlatában különös fontosságú az 1972. június 29-én kihirdetett *Furman v. Georgia* határozat.⁴⁰ A *Furman v. Georgia* ügyben — lényegében az adott konkrét eset keretein is túlmutatva — az USA Legfelsőbb Bírósága kimondta, hogy a halálbüntetés kiszabása és végrehajtása kegyetlen és szokatlan büntetés („unusual and cruel punishment”), az alkotmány 8. és 14. kiegészítésének megsértése.⁴¹ A bíróság „önkényes és önfejű” eljárásával összefüggő probléma az volt, hogy „... a halálbüntetést igen ritkán követelik meg még a legkegyetlenebb bűncselekmények esetében is, és nincs megfelelő alap arra, hogy megkülönböztessék egymástól azokat az eseteket, amikor halálbüntetést kell kiszabni, és azokat, amikor az nem szükséges”.⁴² A döntést a Legfelsőbb Bíróság 9 bíróból álló testülete 5:4 szavazati arányban hozta meg, és annak elvi indokai csupán az egyes bírák által kidolgozott és nyilvánosságra hozott különvéleményekből ismerhetők meg.⁴³ Ennek ellenére a *Furman*-határozat alapvető iránymutatása, miszerint a halálbüntetést csak elfogulatlanul, nem pedig önkényesen vagy szeszélyesen lehet kiszabni, azaz a hasonló ügyeket nem lehet különbözőképpen megítélni és kezelni, szilárdan bekerült az amerikai szakemberek büntetőjogi és alkotmányjogi szemléletébe. Sőt szokás különbséget is tenni e szempontból a *Furman*-ügy előtti és az azt követő időszak között.⁴⁴

A *Furman v. Georgia* ügy következményeként sok tagállamban felülvizsgálták illetve hatálytalanították a halálbüntetésre vonatkozó korábbi törvényi előírásokat és megváltoztatták, újrafogalmazták a halálbüntetéssel kapcsolatos rendelkezéseket. Mindezen reakciók két fő megközelítési típusban jelentkezett. A tagállamok egyik része úgy vette figyelembe a *Furman*-féle határozatot, hogy elrendelte meghatározott irányelvek követését az ítélezés során, nevezetesen, hogy eldöntsék, vajon kiszabható-e vagy sem a halálbüntetés. Számos tagállam pedig törvénybe iktatta, hogy a halálbüntetés csak bizonyos bűncselekményekre szabható ki. 1976-ban az USA Legfelsőbb Bírósága mindkét típusú megoldás és rendelkezés alkotmányosságát elismerte. Ez jut kifejezésre a *Woodson v. North Carolina* ügyben is, amely az első típusú megoldásra lehet példa: „Bízunk benne, hogy a legfontosabb esetekben az emberiség alapulvétele az elsődleges szempont és az alkotmány 8. kiegészítése megköveteli az elkövető vallomásának, jellemének, családi hátterének és a bűncselekmény sajátos körülményeinek a figyelembevételét, mint a halálbüntetést kizáró eljárás alkotmányos szempontból elengedhetetlen részét”.⁴⁵

A *Proffitt v. Florida* ügyben is a bírósági döntés azt tartalmazta, hogy a kiadott irányelvek megfelelő segítséget nyújtanak az ítélezés számára: „A *Furman*-határozat követelményei elengedőek, amikor is az ítélezési gyakorlat a figyelmét az egyéni körülmények és tényezők

³⁹ *Sanders*: i. m. 463. p.

⁴⁰ *Campbell, A. W.*: *Law of Sentencing*. Rochester, New York, San Francisco, California 1978. 64—65. p.

⁴¹ *Campbell*: i. m. 65—67. p.; *Möhrenschlager, M.*: *Ausländische und internationale Bestrebungen gegen die Todesstrafe*. In: *Festschrift für Hanns Dünnebieber zum 75. Geburtstag*. Berlin, New York 1982. 615. p.; Az USA alkotmányát lásd *J. A. Sigler—A. P. Blaustein*: *United States of America*. In: *Blaustein—Flanz* (ed.): *Constitutions of the Countries of the World*. Binder XVII. New York, 1981. 12. és 14. p.

⁴² *Campbell*: i. m. 66—67. p.

⁴³ *Horváth Tibor*: „Kegyetlen és szokatlan” — az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi Legfelső Bírósága a halálbüntetésről. *Jogtudományi Közlöny*, 1977/9. 498. p.; *Bócz Endre*: i. m. 90. p.

⁴⁴ *Stolz*: i. m. 174. p.

⁴⁵ *Mannle—Hirschel*: i. m. 433. p.; *Herrmann, J.*: *Neuere Entwicklungen in der amerikanischen Strafrechtspflege*. *Juristenzeitung*, 1985. 606. p.

vizsgálatára irányítja, amelyek a halálbüntetés kiszabása mellett vagy ellen szólnak, így ugyanis elkerülhető a teljes önkényesség és az önféjű döntés”.⁴⁶

Ugyancsak 1976-ban bírósági döntés szögezte le, hogy a halálbüntetés alkalmazása nem mindig jelenti az alkotmány megsértését, és így nem minden esetben „kegyetlen és szokatlan büntetés”. Megjegyzik, hogy a „kegyetlen és szokatlan” kitéltel nem lehet statikus fogalomnak tekinteni. Ilyen tartalmú döntést tett közzé az USA Legfelsőbb Bírósága az 1976 júliusában hozott és 1976. október 4-én megerősített *Gregg v. Georgia* ügyben, nevezetesen, hogy a *gyilkosságra* kimondott halálbüntetés nem minden esetben kegyetlen és szokatlan büntetés és az USA alkotmányát sem feltétlenül sérti. Ellenben a Legfelsőbb Bíróság szerint az olyan halálos ítélet, amelyet a bíróság a törvény alapján rendelt el ugyan, de olyan törvényi rendelkezés alapulvételével, amely a halálbüntetést az ölési deliktumokta *kötelezően* írja elő, kegyetlen és szokatlan megbüntetésnek tekintendő és így alkotmányellenes. E döntés azon a megállapításon alapult, hogy a halálbüntetés elrendelésének abszolúte határozott szankcióként történő kötelező előírása az „objektív irányelvekkel” nem számol, ilyen esetben ugyanis a büntetés egyéniesítése kizárt. Ezen túlmenően viszont a Legfelsőbb Bíróság szerint alkotmányosnak tekintendő az olyan halálbüntetés-rendelkezések, amelyek a bírónak vagy az esküdteknek lehetőséget adnak arra, hogy a bűnösség kérdésében való állásfoglalás után az elkövető egyéniségét jellemző körülményeket, illetve a büntetés egyéniesítésére szolgáló enyhítő és súlyosító körülményeket mérlegelve történjék a büntetés kiszabása. (Az ilyen törvények megfogalmazása: az ún. *guided-discretion statutes*).⁴⁷

A Legfelsőbb Bíróság 1977 júniusában hozott további döntése az előbbi érvelésmódot követte és Louisiana tagállam törvényét, amely a halálbüntetést kötelezően írja elő mindarra, akit rendőr megölésében találnak bűnösnek, alkotmányellenesnek nyilvánította.⁴⁸

A *Coker v. Georgia* ügyben 1977. június 29-én hozott határozatban a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a felnőtt nő halálos következmény nélküli megerőszakolásáért kiszabott halálos ítélet alkotmányellenes. A halálbüntetés, mint súlyosságában és visszavonhatatlanságában egyedülálló szankció, ilyen esetben túlságosan aránytalan és nagyon súlyos büntetés és így a 8. alkotmánykiegészítés értelmében „kegyetlen és szokatlan” büntetés. E döntés lényegében azt jelentette, hogy a halálbüntetés kiszabása minden olyan bűncselekményre alkotmányellenes, amely senki halálát nem okozta. Ennek következtében a Supreme Court gyakorlatilag csak az ölése bűncselekményekre korlátozta a halálbüntetés elrendelését.⁴⁹ Az 1970-es évek első fele tehát aktív felülvizsgálati és törvényhozási időszak volt az USA életében, amely nem csupán a korábbi rendelkezések hatálytalanítását vagy módosítását jelentette, hanem kihatott mind a megelőző, mind a későbbi elítélésckre. Számos bűnelkövető halálos ítéletét ugyanis hatályon kívül helyezték és halálbüntetés helyett szabadságvesztést szabtak ki rájuk. (1976 júliusa és 1979 októberé között a *Gregg*, a *Woodson* ügyek következtében mintegy 414 halálos ítéletet hatálytalanítottak).⁵⁰ Az 1972 és 1977 közötti időszak bizonyos fokig a bizonytalanság ideje is volt az USA-ban, amelynek szembetűnő jele a kivégzési moratórium érvényesülése 1977-ig. Gary Mark Gilmore 1977. január 17-én történt kivégzése volt az első az Egyesült Államokban, amelyet 1967. június 2-á óta végrehajtottak.⁵¹ Több szempontból sajátos volt ez a kivégzés. Sok tagállamban a halálos ítéletek automatikus felülvizsgálatát nem kívánták meg az 1930-as évekig, sőt azután sem. És valójában Gilmore halálos ítéletének idején Utahban, 1976-ban sem volt automatikus fellebbezés az állam Legfel-

⁴⁶ *Mannle—Hirschel*: i. m. 433—434. p.; *Campbell*: i. m. 67—68. p.

⁴⁷ Amnesty International: *The Death Penalty*. London 1979. (Német kiadás: Hamburg, 1979. 117—119. p.); *Herrmann*: i. m. 606. p.

⁴⁸ Amnesty International: i. m. 118. p.; *Campbell*: i. m. 69. p.

⁴⁹ *Campbell*: i. m. 69. p.; *Mannle—Hirschel*: i. m. 434. p. *Möhrenschlager*: i. m. 616. p.

⁵⁰ *Greenberg*: i. m. 916. p.

⁵¹ Amnesty International: i. m. 121. p. *Horváth Tibor*: 1977. i. m. 498. p.

sőbb Bíróságához. Természetesen az elítélteknek lehetőségük volt a fellebbezésre, azonban sokan nem éltek vele.⁵² Így Gilmore is lemondott erről a jogáról, sőt maga követelte az ítélet végrehajtását. Ez a nem mindennapi, jellegzetesen amerikai történet szépirodalmi műnek is témája lett.⁵³

1978-ban még alaposabban kidolgozták azokat a szempontokat, amelyeket a bíróságoknak az ítélelhozatal során figyelembe kell venni. Az 1978. évi Lockett v. Ohio ügy határozata jogosan bírálta az ohioi irányított diszkréciós jogot azért, mert az enyhítő körülmények taxatív listáját alkalmazza és nem követeli meg az esküdszékektől, hogy minden enyhítő körülményt mérlegeljenek. A Lockett v. Ohio határozat végül is alkotmányellenesnek nyilvánította azt az ítélezési gyakorlatot, amely nincs tekintettel valamennyi enyhítő körülményre: „Amennyiben a vádlott a bíróság előtt beismerő vallomást tesz, vagy feltárja a bűncselekmény elkövetésének a körülményeit, az addigi életvitelét és ezeket a bíróság mint enyhítő körülményeket figyelembe veszi, elkerülhető a halálbüntetés kiszabása.”⁵⁴ (Sőt lehetőség nyílik a bíróság és az elkövető közötti hivatalos megállapodásra is: „plea bargain”).⁵⁵

A halálbüntetésre vonatkozó újabb rendelkezések a régi gyakorlatnak megfelelően két tárgyalást írnak elő. Az első tárgyaláson azt döntenek el, hogy a vádlott bűnös vagy ártatlan, míg a másodikon a büntetést szabják ki. Továbbá feltételeket írnak elő annak érdekében, hogy eldöntsék, vajon a halálos ítélet, vagy pedig az életfogytig tartó szabadságvesztés az indokolt. A bírácnak és az esküdteknek éppúgy tekintettel kell lenniök az enyhítő körülményekre, a kiadott irányelvekre, mint a vádlottak életkörülményeire, egyéni viszonyaira, korábbi bűncselekményekre.⁵⁶

A legfontosabb szempontok, amelyekre tekintettel kell lenni:

a) A repülőgép-eltérítés és a hazaárulás bármely esetében halálbüntetést lehet kiszabni;
b) Valamennyi egyéb bűncselekmény elkövetése esetén a bíróságnak figyelembe kell vennie a vádlott vallomását, jellemét, az enyhítő és a súlyosító körülményeket. A súlyosító körülmények a következők:

— A gyilkosság, erőszakos közöszlülés, fegyveres rablás, gyermekrablás elkövetője korábban már volt büntetve főbenjáró bűncselekményért, vagy a gyilkosság elkövetője korábban követett már el erőszakos bűncselekményt.

— A gyilkosság, erőszakos közöszlülés, fegyveres rablás, gyermekrablás elkövetője ezt a bűncselekményt egy korábban elkövetett főbenjáró deliktumért kiszabott büntetés ideje alatt követte el; vagy a gyilkosság elkövetője az újabb bűncselekményt betörés vagy szándékos gyújtogatásért kiszabott büntetés ideje alatt követte el, vagy ez említett bűncselekményekkel az elkövető súlyos testi sértést is okozott.

— A gyilkosság, fegyveres rablás, gyermekrablás elkövetője ezen cselekményével nyilvános helyen egynél több ember életét is veszélyeztette.

— A gyilkosságot nyereségvágyból követte el, a pénzt (értéket, vagyoni hasznot) saját vagy más számára történő megszerzéssel.

— Az elkövető a gyilkosságot hivatalos személy illetve volt hivatalos személy ellen, kerületi vagy városi ügyész illetve volt kerületi, városi ügyész ellen követi el hivatalos eljárásuk alatt avagy amiatt.

— Az elkövető más személyt utasít gyilkosság elkövetésére, vagy más személy ügynökéként vagy alkalmazottaként követi el a gyilkosságot.

— A gyilkosságot, nemi erőszakot, fegyveres rablást vagy a gyermekrablást különös kegyetlenséggel követi el az elkövető.

⁵² Greenberg: i. m. 910. p.

⁵³ Normann Mailer: The Executioner's Song. Magyar kiadás: A hóhér dala. Magvető Kiadó, Budapest, 1984.

⁵⁴ Mammé—Hirschel: i. m. 434. p.

⁵⁵ Kulcsár István: Legország. (Budapest, II. kiadás) 1986. 13. p.

⁵⁶ Herrmann: i. m. 606. p.

— A gyilkosságot börtöntisztviselő, büntetésvégrehajtási intézeti alkalmazott vagy tűzoltó ellen követi el az elkövető, hivatali kötelességük teljesítése során.

— A gyilkosságot olyan személy követi el, aki a jogos büntetése vagy elzárása(örizete) alól menekül.

— A gyilkosságot azért követi el, hogy elkerülje, megakadályozza a jogszerű őrizetbevételt.

c) Az irányelvben foglalt szempontokat bizonyítékokkal alátámasztva megküldik a vádhatóságnak és írásban eljuttatják az esküdtszéknek, hogy megtanácskozzák az abban foglaltakat. Ha az esküdtszék a halálbüntetés kiszabását javasolja, ezt írásba foglalják és az esküdtszék elnöke aláírja. A javaslatban fel kell tüntetni a súlyosító és az egyéb tényezőket, amelyekre az esküdtszék a döntését alapozta. Azokban az ügyekben, ahol nincs esküdtszék, a bíróságé ez a feladat. A hazaárulás és a repülőgép-eltérítés eseteit kivéve, amennyiben csak egy súlyosító körülményt találnak megalapozottnak, a halálbüntetést nem lehet kiszabni.⁵⁷

A halálbüntetéses ügyekben eljáró esküdtszékeket nemegyszer elfogultsággal vádolják. A bírósági eljárásban kifogásolják, hogy a „bűnös vagy ártatlan” kérdésénél a legtöbb esetben azoknak a lehetséges esküdteknek a kizárásával, akik fenntartással vannak a halálbüntetéssel szemben, lényegében vádra hajlamos esküdtszékeket alakítanak ki. Bírósági döntés szerint az esküdtek ilyenfajta kizárása sérti a vádlottak alkotmányos jogait: „Úgy találjuk, hogy a legfőbb bizonyíték alátámasztja a bíróság megállapításait, hogy az esküdtszék valóban meggyőzésre hajlamos és így nem jelenti a társadalom keresztmetszetét”. A *Wainwright v. Witt* legfelsőbb bírósági határozat elrendelte, hogy a szöbajöhető esküdteket kizárják a gyilkossági ügyekből, amennyiben kijelentik, hogy elfogultak a halálbüntetés kérdésében. A rendelkezés kibővítette az 1968. évi határozatban felállított eddigi gyakorlatot azzal, hogy leszögezte: esküdteket csak abban az esetben lehet elmozdítani, ha nyilvánvaló, hogy a halálbüntetéssel szemben tanúsított ellenállása kihat a pártatlanságára.⁵⁸

A Supreme Court egyéb határozatai sem kedveztek az abolícionista törekvéseknek. A legfelsőbb bírói testület 1983-ban hangot adott türelmetlenségének a lassú, az elhúzódo fellebbezések miatt, amelyek közül némelyiket még 1976-ban nyújtottak be, amikor is a bíróság leszögezte, hogy a halálbüntetés alkalmazása bizonyos körülmények között alkotmányos. Az utóbbi években Floridában, Georgiában, Louisianában és Texasban 27 kivégzett férfiből 18 hét-nyolc évig késleltette a kivégzést az elítélést követően. Hat elítéltnél tíz év telt el a kivégzés foganatosítását megelőzően. 1983-ban az a középidő, amit a halálra ítélték cellában bezárva töltenek, 28 hónap volt, de tíz elítéltből három legkevesebb négy évet töltött „halálcellájában” a kivégzésre várva. 1984-ben azonban a Legfelsőbb Bíróság kinyilvánította, hogy a fellebbezési bíróságok nem kötelesek felülvizsgálni a halálos ítéleteket, hogy eldöntsék, vajon arányban állnak-e a hasonló bűncselekményre kiszabott egyéb büntetésekkel.

Az utóbbi évtizedben hozott legfelsőbb bírósági határozatok ellenére sokan úgy vélik az USA-ban, hogy az 1972. évi Furman-döntés utáni rendelkezések még mindig önkényesek. „Nyolc éves vizsgálati adatok állnak rendelkezésünkre és az eredmény félreismerhetetlenül nyilvánvaló és egyértelmű. A halálbüntetés nem válik be” — nyilatkozta Schwarzchild. „A döntések ugyanolyan önkényesek, mint 1972 előtt voltak”.⁵⁹ A legutóbbi közvéleménykutatás eredményei szerint a megkérdezettek 64%-a úgy érezte, hogy ugyanazon bűncselekményért valószínűbb, hogy egy szegény embert halálraítélnek, egy átlagos vagy átlag fölötti jövedelemmel rendelkező személyt pedig nem.

Nem tudni, hogy a jelenlegi halálos ítéletek száma a kivégzésekkel együtt növekedni fog-e vagy sem. Viszont a rendelkezésre álló adatokból nem tűnik valószínűnek, hogy a ki-

⁵⁷ *Bedau*: i. m. 272. p.

⁵⁸ *Silas*: i. m. 52. p.

⁵⁹ *Silas*: i. m. 52. p.

végzések száma, annak esetleges növekedése csökkentené az ölési cselekmények számárányát. Nyilván a társadalom más tényezői, más irányú körülményei vezetnek a gyilkosságok számának növekedéséhez vagy csökkenéséhez.⁶⁰ Számunkra úgy tűnik, hogy az USA-ban a halálbüntetés problémája korábban is és jelenleg is megoldatlan, megengedhetetlen ellentmondásokkal, sőt tévedésekkel terhes. Az USA halálbüntetési gyakorlata talán egy „imbolygó hullámvasúthoz” hasonlítható, amelynek útját az esetszerű, átgondolatlan kivégzések jelzik. Ugyanakkor a közeljövőben mindenképpen még megmarad a halálbüntetés érdemi változtatás nélkül, jóllehet valójában az amerikai igazságszolgáltatás egész alkalmazási folyamata gyötrődik a halálbüntetés létezése miatt. A szükségszerűség érzése, hogy a halálbüntetést fenntartsák, és a viszolygás attól, hogy használják is, túl nagy, hogy valamiféle változás legyen.⁶¹

4. A halálbüntetésre ítétek helyzete

A halálbüntetésre ítélt és kivégzett bűnelkövetők számáról többé-kevésbé megbízható és közzétett adatok állnak rendelkezésre. A kivégzéstől függetlenül, csupán a halálbüntetésre ítétek számárányáról és helyzetéről viszont elég furcsa kép mutatható ki. Az USA-ban ugyanis jól megfigyelhető a halálbüntetések végrehajtásának rendkívüli mértékű elhúzódása. Különböző eljárásjogi okok — mint ahogy már utaltunk rá, így pl. fellebbezés, perújrafelvétel, kegyelem kérése... — következtében rendszerint hosszabb idő, általában több év telik el a halálbüntetés kiszabása és annak — esetleges — végrehajtása között. Nem ritkák azok az esetek, amikor ez az időszak a 8—10 évet is eléri, vagy olykor meghaladja.⁶² Végső soron a jogerősen kiszabott halálbüntetéseknek csak bizonyos hányada kerül végrehajtásra. Az utóbbi 15 év folyamán a halálbüntetésre ítétek közül csupán egyetlen elkövetőt végeztek ki, aki kimerítette az összes jogorvoslati lehetőséget; három további bűnelkövetőt azért végeztek ki, mert nem kívánt a halálos ítélet ellen jogorvoslással élni. Mintegy 1000 elítélt megtámadta vagy meg fogja támadni a halálos ítéletét fellebbezéssel vagy pedig fellebbezést követő eljárással. Ennek következtében ez utóbbi elkövetők az eljárást záró jogerős döntésig a halálraítéltek celláiba kerülnek. 1960-ban még csak 210, majd 1965-ben 331 elítélt ült „halálcellájában”.

A halálbüntetéssel érintett ügyek rendszeres és tüzetes felülvizsgálata az USA-ban 1967-ben kezdődött és a halálbüntetés kiszabásának különböző alkotmányos korlátozását hozta. A bíróságoknak illetve az esküdtszékeknek józanul és egyforma kívánalmak szerint, az alkotmányossági és az eljárási követelményeknek megfelelően kell ítélni; továbbá a főbenjáró, halálbüntetéses ügyekben a fellebbezési felülvizsgálat kívánalmai is szigorúbbak, mint egyéb ügyekben. Mégis ez a törekvés nem csökkentette a halálraítéltek nagy számát. 1976 júliusában 592 elkövető volt a halálra ítétek cellájában. 1972 és 1980 között pedig legalább 2216 elkövető került vagy volt a halálraítéltek cellájában. Számos tagállam igyekezete, hogy a halálos ítéletet megállapító rendelkezéseiket az alkotmány követelményeinek megfelelően alakítsák, nem csökkentette tehát a halálraítéltek celláiba bekerülő és onnan kikerülő elítéltek nagy számát. Azok nagy része viszont, akik 1972 és 1980 között kerültek a halálraítéltek celláiba, mentesültek a halálos ítélettől. 1980 decemberében ténylegesen csak 715 elkövető volt a halálraítéltek cellájában. Ha e számból levonjuk a nem érvényesen és jogerősen halálraítélt azon elkövetők számát, akik még a halálraítéltek celláiban maradtak, a 715 személy közül mindössze 596 maradt valójában ott. 1980 december 20 óta 1899 elkövető elhagyta a halálraítéltek celláját, vagy bizonyos lehet benne, hogy elhagyja azt, mivel ítéletüket hatálytala-

⁶⁰ Sanders: i. m. 463. p.

⁶¹ Greenberg: i. m. 928. p.

⁶² Horváth Tibor: 1977. i. m. 495. p.

nították, vagy rövidesen érvényteleníteni fogják. 1974-ben 167 elkövetőt; 1978-ban 219; 1979-ben 156 és 1980-ban 203 elkövetőt ítéltek halálra.⁶³

1982. december 31-én 1137 halálraítélt volt az USA-ban és ez a legmagasabb szám, amit addig regisztráltak. 1983-ban pedig ez a szám már meghaladta az 1200-at is, ugyanis 1190 férfi és 12 nő elkövető tartózkodott ekkor a halálraítéltek celláiban. A legutolsó és legfrissebb adatunk szerint 1984. december 20-án minden eddigi rekordot meghaladó a „halálcellák” lakóinak a száma: 1474.⁶⁴

A halálraítéltek növekvő száma és az előbbieken vázolt helyzet láttán néhány következtetés levonása indokoltnak tűnik. Az USA fenti halálbüntetési gyakorlata várhatóan megrendítheti a közvélemény bizalmát igazságszolgáltatási rendszerükben és a bíróságoknak azt a képességét és szándékát, hogy érvényt szerezzenek döntéseiknek. Továbbá: a halálraítéltek hosszú ideig, nem ritkán évekig tartó várakoztatása, bizonytalan helyzetben tartása önmagában is kegyetlen és embertelen eljárás, és nem méltó egy civilizációjára büszke társadalomhoz. Úgy látszik, hogy „valami fatális hiányosság”⁶⁵ (fogyatékoság) van az USA halálbüntetési ítélezési folyamatában. *Greenberg* szerint évente 200 elítéltet kellene kivégezni ahhoz, hogy ellensúlyozzák az érkezések számát a halálraítéltek celláiba. A kivégzések végrehajtásával pedig a halálbüntetés társadalmi támogatása is csökkenne. Persze, ha a kivégzések nagyobb számban elkezdődnének is, még mindig nem csökkentené számottevően a halálraítéltek celláiban lévő számát. Figyelembe véve tehát a vádlottak által benyújtott fellebbezéseket, annak valószínűségét, hogy továbbra is meglesz az olyan elfogadhatatlan igazságtalanságok kijavítására szolgáló felülvizsgálat lehetősége, amelyek egyébként kivégzésekhez vezetnének, a gondos vizsgálatot, amely a halálbüntetési ügyekre összpontosul, a halálbüntetési eljárásban benne rejlő ellentmondásokat és azokat az erkölcsi korlátokat, amelyek behatárolják a kivégzéseknek ezen ország által elfogadott számát, a halálbüntetés és végrehajtása az elkövetkező években továbbra is viszonylag ritka lesz. Semmi esetre sem lesz olyan nagy számú, hogy a kivégzések ellensúlyozzák a halálraítéltek celláiba való érkezések számát.⁶⁶

5. A halálos ítéletek végrehajtásának kérdései

Az USA-ban a törvényesen kivégzett személyek össz-számát egyes szerzők 18—20 000-re becsülik, ebből kb. 7000 elítéltet 1900 óta végeztek ki. *Espy* a gyarmati időktől kezdve 1981. augusztus elejéig 12 839 kivégzést állapított meg és dokumentált. Ebbe az adatba nem számította bele a lincselések és a katonai kivégzések számát, ugyanakkor belevonta a több mint 360 nő és 320 fiatalos kivégzését.⁶⁷ Eszerint az előbb említett szám a végrehajtott kivégzések minimum adataként értelmezhető. *Bedau* úgy véli, hogy az Egyesült Államokban 1900-tól 1966-ig összesen 7226 törvényes kivégzés történt, beleértve mind az állami (szövetségi), mind pedig a helyi hatóságok által foganatosított kivégzéseket.⁶⁸ Azért szólunk becslésről és körülbelüli számadatról, mert a halálos ítéletek alkalmazására vonatkozó statisztikák az Egyesült Államokban — különösen a XIX. századra és a XX. század első évtizedeire — nem pontosak. A különböző források ugyanis gyakran ellentmondanak egymásnak. Azonban a legkonzervatívabb becslés szerint is 1864 óta 5707 kivégzés történt. E kivégzettek közül csupán 3593 elítélt ügye került az egyes tagállamok legfelsőbb bíróságai elé. Az Egyesült

⁶³ *Greenberg*: i. m. 917—919. p.

⁶⁴ *Silas*: i. m. 52. p.

⁶⁵ *Greenberg*: i. m. 919. p.

⁶⁶ *Greenberg*: i. m. 924. p.

⁶⁷ Idézi *Silas*: i. m. 53. p.

⁶⁸ *Bedau*: i. m. 3. s. köv. p.

Államok Legfelsőbb Bírósága elé pedig 325 elítélt ügye jutott. 129 elítélt kért segítséget habeas corpus útján a szövetségi kerületi bíróságoknál. Így, még nagyobb hibahatárt feltételezve is, nagyszámú halálos ítéletet hajtottak végre anélkül, hogy kimerítették volna azokat a törvényes jogorvoslati lehetőségeket, amelyek ma általánosak.⁶⁹ A XX. században az USA-beli kivégzések legmagasabb átlaga az 1930-as években volt: *Greenberg* szerint ez átlagosan évi 152 kivégzést jelentett;⁷⁰ *Sellin* munkájában ez az átlagszám 166;⁷¹ míg *Bedau* könyvében ez a szám évente átlagosan 167 kivégzést mutat (egész pontosan 166.7-et).⁷² Az 1930-as évek csúcsa 1935 volt, amikor 199 kivégzés történt. Az 1940-es években az évi átlagos kivégzési szám — több forrás lényegében azonos adata alapján — 127-128 volt. Az 1950-es években a kivégzések átlagszáma 71—72 volt évente, ez a szám az 1960-as években 19.1 kivégzést mutat.⁷³ *Sellin* kimutatása szerint az 1930—1966-os időszak folyamán 3857 kivégzést hajtottak végre. Közülük a legtöbb — 3333 — emberölésért (gyilkosságért) történt. Ezenkívül 455 kivégzést nemi erőszakért foganatosítottak, 24 kivégzést fegyveres rablásért, 20-at gyermek rablásért, 11-et betöréses lopásért, hatot szabadságvesztésüket töltő elítéltek által elkövetett minősített súlyos testi sértésért és nyolcat a kémkedés szövetségileg szabályozott bűncselekménye miatt. Csupán 33 elítélt-et végeztek ki szövetségi bűncselekmények elkövetése miatt, ideértve a kémkedési ügyeket is. Mindazonáltal ez nem foglalja magában a hadsereg által foganatosított kivégzéseket, többnyire a háború folyamán emberölésért, erőszakos közöszülésért és szökésért.⁷⁴

1930 és 1980 között a „civil” bíróságok által halálbüntetésre ítélt és a végrehajtott kivégzések USA-beli előfordulásáról, számarányáról az alábbi táblázat tájékoztat:⁷⁵

	Szövetség	Tagállamok	Összesen
1930—1934	1	775	776
1935—1939	9	882	891
1940—1944	7	638	645
1945—1949	6	633	639
1950—1954	6	407	413
1955—1959	3	301	304
1960—1964	1	180	181
1965—1969	—	10	10
1970—1974	—	—	—
1975	—	—	—
1976	—	—	—
1977	—	1	1
1978	—	—	—
1979	—	2	2
1980	—	—	—
Összesen	33	3829	3862

1930 és 1980 között a „civil” (polgári) bíróságok által elítélt és kivégzett személyek fajok és bűncselekmények szerinti tagolását a következő táblázat mutatja be.⁷⁶

⁶⁹ *Greenberg*: i. m. 909—910. p.

⁷⁰ *Greenberg*: i. m. 924. p.

⁷¹ *Sellin*: i. m. 154. p.

⁷² *Bedau*: i. m. 56. p. alapján

⁷³ *Greenberg*: i. m. 924. p.

⁷⁴ *Sellin*: i. m. 154. p.

⁷⁵ *Bedau*: i. m. 56. p.

⁷⁶ *Bedau*: i. m. 58—59. p.

	Valamennyi faj			Fehér			Fekete			Egyéb (más) faj		
	összes	szövetség	tagállamok	összes	szövetség	tagállamok	összes	szövetség	tagállamok	összes	szövetség	tagállamok
Összes bűncselekmény	3862	33	3829	1754	28	1726	2066	3	2063	42	2	40
Gyilkosság	3337	15	3322	1667	10	1657	1630	3	1627	40	2	38
Nemi erőszak	455	2	453	48	2	46	405	—	405	2	—	2
Fegyveres rablás	25	2	23	6	2	4	19	—	19	—	—	—
Gyermekrablás	20	6	14	20	6	14	—	—	—	—	—	—
Egyéb	25	8	17	13	8	5	12	—	12	—	—	—

1930 és 1982 között 3865 kivégzés végrehajtásáról van információnk. Az említett 3865 kivégzés közül 3340-et emberölésért (gyilkosságért); 455-öt nemi erőszakért; 70-et egyéb bűncselekményekért szabtak ki, mint pl. fegyveres rablás, kémkedés, ember- (gyermek) rablás, betörés... 1977 óta általában emberölések (gyilkosságok) elkövetése miatt került sor kivégzés végrehajtására. 1977-től 1985. január 31-ig tartó időszakban 37 elítéltet végeztek ki.⁷⁷

6. A kivégzések módozatai

Az USA gyarmati korszakától kezdve hosszú időszakon keresztül a kiszabott halálbüntetések végrehajtásának tipikus módja az akasztás volt, és a kivégzés általában nyilvánosan történt. Jellemző példaként New York ilyen szempontú vizsgálata alapján megállapítható, hogy jobbra a nyilvános kivégzések ellen irányult akkoriban a támadás; *Benjamin Rush* Benjamin Franklin házában fejtette ki véleményét a „Nyilvános büntetések hatása a bűncselekményekre és a társadalomra” tárgykorben. Az érveire való válaszként három évvel később Philadélphiában felépült a Walnut Street Jail. De 1830-ig lényegében semmit sem tettek New Yorkban a nyilvános kivégzések ellen, csupán annyit, hogy a sherifől megkövetelték, hogy a kivégzésektől tartsa távol a kíváncsiskodó tömeget. 1835-ben New York megszigorította ezt a rendelkezést és megtiltotta a nyilvános kivégzéseket. Néhány éven belül számos más tagállam is követte ezt a gyakorlatot. Pennsylvániában és New Jersey-ben pl. megkövetelték, hogy a kivégzéseket a megyei börtön épületén vagy falain belül kell végrehajtani. Mivel azonban a legtöbb esetben az akasztófát a börtönudvar kapuján kívül állították fel, rendszerint egyszerű dolga volt bármely kíváncsiskodónak, hogy alkalmas megfigyelő helyet találjon, ahonnan végigszemlélhette az egész kivégzési procedurát. Az USA-ban a legutolsó ilyen esetek az 1930-as évek közepe táján fordultak elő, így Rainey Bethea fekete elítélt felakasztásánál Owensboroban (Kentucky, 1936. augusztus 14.) erőszakos közönség bűncselekménye miatt; valamint Roscoe Jackson fehér elítélt kivégzésénél Galena-ban (Missouri, 1937. május 21.). Az Owensboro-ban készült fotó azt mutatja, hogy kb. 20 000 személy veszi körül az akasztófát, amelyen a kivégzett elítélt lóg, mellette az emelvényen összezsúfolódva a hivatalos tanúk; Galena-ban ötszáznál több ember, főleg férfiak nézték végig Jackson kivégzését. Azok, akik meg tudták fizetni a belépőjegyet, beléphettek abba a 40 lépésnyi négyszögbe, amely a bíróság udvarán az akasztófát vette körül. Sok jelenlevő el is

⁷⁷ *Silas*: i. m. 53. p. (Érdekesség is, hogy 22 év után először 1984-ben került sor az USA-ban nő kivégzésére.)

vitt egy darabkát az akasztókötélből emléke. A börtön udvarán kívül rekedt tömeget pedig húsz láb magas fal akadályozta a kivégzés látványában.⁷⁸

Az akasztófák lebontását és ezzel egyidőben a villamosszékek felépítését a New York-i törvényhozás 1888-ban hagyta jóvá és ugyanakkor azon az alapon, hogy az minden tekintetben, így humánus és tudományos szempontból is megfelelőbb, illetve az elítélt árammal történő kivégzése „magasabbrendű”, mint a felakasztása. 1890 augusztus 6-án, miután a vádlottak védői eredmény nélkül érveltek e kivégzési mód „kegyetlen és szokatlan” volta ellen, William Kemmler elítélt volt az első, akit elektromos árammal villamosszékekben végeztek ki. Bár a szemtanúk állították, hogy a kivégzés csak rövid szenvedést okozott Kemmlernek, a támadások ennek ellenére megindultak a kivégzés ilyen módja ellen. Az elektromosság igazi szakértői, mint Thomas Edison és Nikola Tesla is kifejtették véleményüket a vitában. Szerintük az elektromos áram olyan borzalmas, hogy soha nem szabad ilyen célra alkalmazni. A kérdéskör „gyakorlati szakértője”, Robert G. Elliott, 387 elítélt kivégzője pedig egyre több sikerrel győzte meg a közvéleményt, hogy az elítélt az első áramütésnél elveszti az eszméletét, így alkalmas és szenvedés nélküli a kivégzésnek ez a formája.

Mivel nem voltak elégedettek az agyonlövésssel, az akasztással és az elektromos árammal történő kivégzéssel, Nevada törvényhozása^{78a} 1921-ben törvénybe iktatta a „Human Death Bill”-t, amely lehetőséget adott arra, hogy a halálraítéltet, mialatt alszik, minden figyelmeztetés nélkül, a cellájában letális gázzal végezzék ki. Emmett Boyle kormányzó, aki bevallottan is a halálbüntetés ellenzője, aláírta a törvényjavaslatot, hozzátéve, hogy azt alkotmányellenesnek fogják majd tartani, mint „kegyetlen és szokatlan” büntetést. Ezt követően egyik irányba sem történtek lépések, mindaddig, amíg Gee Jon-t halálra nem ítélték.⁷⁹ Miután Nevada legfelsőbb bírósága alkotmányosnak nyilvánította a letális gáz alkalmazását, gyorsan építettek egy gázkamrát, amellyel megakadályozták azt, hogy az eredeti tervezetnek megfelelően, a kivégzés az elítélt cellájában történjen. 1924. február 8-án Gee Jon volt az első elítélt, akit a törvénynek megfelelően gázzal végeztek ki. A következő két éven belül Arizona, Colorado, Wyoming, North Carolina és California is alkalmazta már a gázkamrát. 1953-ban végzett közvélemény-kutatás szerint az amerikaiak jobban helyeslik az elektromos árammal történő kivégzést, mint a letális gáz alkalmazását és csak kevesen támogatják és helyeslik a golyó általi kivégzést, illetve az akasztást.

1977 májusában Oklahoma igazságszolgáltatása fogadta el először az aktív barbiturát folyamatos, intravénás beadását vegyi bénító reagenssel kombinálva, mint új kivégzési módot. A törvényhozás szempontja részben gazdasági jellegű volt: a villamosszék elöregedett, javításra szorult, hiszen 1966-ban használták utoljára. A gázkamra építése és alkalmazása több, mint 200 000 dollárba került volna, ezzel szemben a letális injekció beadása 10–15 dollárba kerül személyenként.

Oklahoma példáját követve Texas, Idaho, New Mexiko, Washington és Massachusetts is hamarosan hasonló kivégzési módot vezetett be. Floridában 1979-ben élesen támadták a letális injekcióról szóló törvényjavaslatot, mivel az anesthesiológusok és más orvosok tudományos, etikai és humánus szempontból is elleneztek azt. Ugyanis hogyha folyamatosan és gyakran használják a barbiturát, megszokottá válhat és a haldokló elítélt felébredhet arra, hogy lassan megfullad. Sok orvos a hippokrateszi esküvel és a nemzetközi orvosi gyakorlattal is ellentétesnek tartja, még akkor is, ha erre hatályos jogszabály hatalmazza fel.⁸⁰ A támadá-

⁷⁸ Bedau: i. m. 13–14. p.

^{78a} Arra is van adat, hogy Nevada állam 1911-ben választást engedett a halálra ítéltnek, hogy a rendelkezésére bocsátott méreggel öngyilkosságot kövessen el, vagy hogy a büntetést kivégzés útján hajtsák végre. Vö. *Vámbéry Rusztem: Büntetőjog. II. Füzet.* Budapest, 1918. 16. p. *Finkey Ferenc: Büntetés-tani problémák.* Budapest, 1933. 77–78. p.

⁷⁹ Bedau: i. m. 14–15. p.

⁸⁰ Bedau: i. m. 16–17. p.

sók ellenére 1982. december 7-én Texas-ban Charles Brooks elítélt halálos dózisu intravénás injekciót kapott és ez volt az első ilyen kivégzés az USA-ban.⁸¹

A villanyárammal történő kivégzésről rendelkezik pl. Alabama, Arkansas, Florida, Georgia, Louisiana, New York, Pennsylvania. Letális gáz a kivégzés módja pl. Arizona-ban, Californiában, Colorado-ban Nevada-ban, Missouri-ban. Akasztással kevés tagállamban hajtják végre a halálbüntetést, mint pl. Delaware-ban, Montana-ban. Agyonlövés csupán Utah-ban érvényesül.⁸²

7. A halálbüntetés és az emberölések aránya közötti kapcsolat

Az általános megelőzés empirikus teóriája nem áll rendelkezésre. Sokkal inkább kriminálpolitikai hipotézisek vannak, amelyeket főként a kriminológiai kutatások kérdésfelvetései váltottak ki, nevezetesen: vajon mennyiben alkalmasak a büntetőjogi szankcióeszközök arra, hogy a jogellenes, a nemkívánatos magatartásmódokat redukálják. Mindenekelőtt az emberölési (gyilkossági) bűncselekményeknél a halálbüntetés elrettentő hatásának kérdése stimulálja a kutatásokat. Számos tanulmány vizsgálta azt a feltevést, hogy a halálbüntetés elrettenti-e az ölési, a súlyos erőszakos bűnelkövetést.⁸³ A tanulmányok egyik típusa a halálbüntetés végrehajtása, azaz a kivégzés közvetlen hatását vizsgálta az emberölési (gyilkossági) rátára.

Az ilyen típusú, első figyelemre méltó tanulmányt Robert Dann készítette 1935-ben Philadelphióban. Kiválasztott öt igen jól és széleskörűen publikált kivégzést a különböző évekből és megállapította az emberölések számát, arányát a kivégzés előtt, illetve után hatvan nappal. Dann arra az eredményre jutott, hogy mind a 120 napnak hozzávetőlegesen ugyanannyi volt az emberölési (gyilkossági) száma, valamint ugyanannyi volt azon napoknak a száma is, amelyen emberölést követtek el. Dann véleménye az, hogy amennyiben a halálbüntetés alkalmazása elrettentőleg hat a bűnelkövetésre, ennek az elrettentő effektusnak csökkenést kellene okoznia az emberölések számában, arányában közvetlenül a kivégzést követő napokban. A tanulmány azonban éppen ennek ellenkezőjére világított rá: átlagosan 4,4-del több emberölést követtek el a kivégzést követő hatvan nap alatt, mint azt megelőzően. Ez viszont arra mutat, hogy a kivégzések átfogó hatása tulajdonképpen növelheti az emberölések számát. Dann összegző megállapítása szerint a kivégzés elrettentő hatása az ölési cselekményekre nem volt kimutatható.⁸⁴

A kutatások másik típusa összehasonlítja azoknak az államoknak az emberölési (gyilkossági) rátáját, ahol eltörölték a halálbüntetést, és azokét, ahol fenntartották illetve alkalmazták. 1952-ben ezt a megközelítési módot alkalmazva Karl Schussler 11 tagállam emberölési (gyilkossági) rátáját elemezte 1930 és 1949 között.

Schussler megvizsgálta az emberölések és az emberölésért (gyilkosságért) járó kivégzések éves adatait és úgy találta, hogy az emberölési ráta és a kivégzés (halálbüntetés) alkalmazása egymástól függetlenül mozog. Ezt az elemzést Schussler kiterjesztette, és bevonta az európai országokat is a vizsgálatába, de végülis semmilyen olyan adatot nem talált, amely arra utalt volna, hogy a halálbüntetés eltörlése kedvezőtlen hatással van az emberölések arányára, tendenciájára.⁸⁵

Az emberölések és a halálbüntetés (kivégzés) viszonyát taglaló legalaposabb tanulmá-

⁸¹ Amnesty international. Jahresbericht 1983. Frankfurt/M. 1983. 240. p.

⁸² Bedau: i. m. 32—34. p.

⁸³ Kaiser, G.: Kriminologie. Ein Lehrbuch. Heidelberg, Karlsruhe, 1980. 291—292. p. Albrecht, H.-J.: Generalprävention. In: Kleines Kriminologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1985. 133. p.

⁸⁴ Vö. Siegel: i. m. 108. p.

⁸⁵ Vö. Siegel: i. m. 108. p.

nyok elkészítése Thorsten Sellin nevéhez kapcsolódik. Az 1959-ben közzétett munkájában az USA szomszédos tagállamait az emberölésért (gyilkosságért) kiszabott elérhető legsúlyosabb büntetések különbözősége alapján csoportosította:⁸⁶

- a) ahol nem létezett halálbüntetés; valamint
- b) ahol a halálbüntetést szabályozták és alkalmazták.

Ilyen csoportosításon belül Sellin összehasonlította az emberölési bűncselekmények, illetve az emberölések (gyilkosságok) alakulását a halálbüntetés fenntartó és alkalmazó, további e büntetést megszüntető tagállamokban. Az összehasonlítás során tekintettel volt arra, hogy amennyiben egy államban halálbüntetést alkalmaznak az emberölésre (gyilkosságra), ez feltételezi azt, hogy a kivégzéstől való félelem azzal a következménnyel jár, hogy meghatározatlan számú személyt visszatart ennek a bűncselekménynek az elkövetésétől. Ha ez igaz lenne, mi várható, amikor eltörlik a halálbüntetést az emberölésért (gyilkosságért) az ilyen országban? Megszabadulva a félelemtől a kivégzés miatt, legalábbis néhányan azok közül, akiket feltételezhetően egyedül vagy döntően a félelem irányított, most már megnövelnék azoknak a számát, akik emberölést követnek el és ez fokozná az emberölési (gyilkossági) arányszámot. Viszont a halálbüntetés újbóli bevezetésének az alkalmazásának az eltörlés után bizonyos időszakkal csökkentenie kellene az arányszámot, minthogy most már a halálfélelem elrettentő, visszatartó erejéhez folyamodtak. Végeredményben azt várhatnánk, hogy azok az országok, amelyek fenntartják a halálbüntetést az emberölésre (gyilkosságra), alacsonyabb ölési arányszámokat mutatnak ki, mint a hasonló, de a halálbüntetést eltörlő államok.

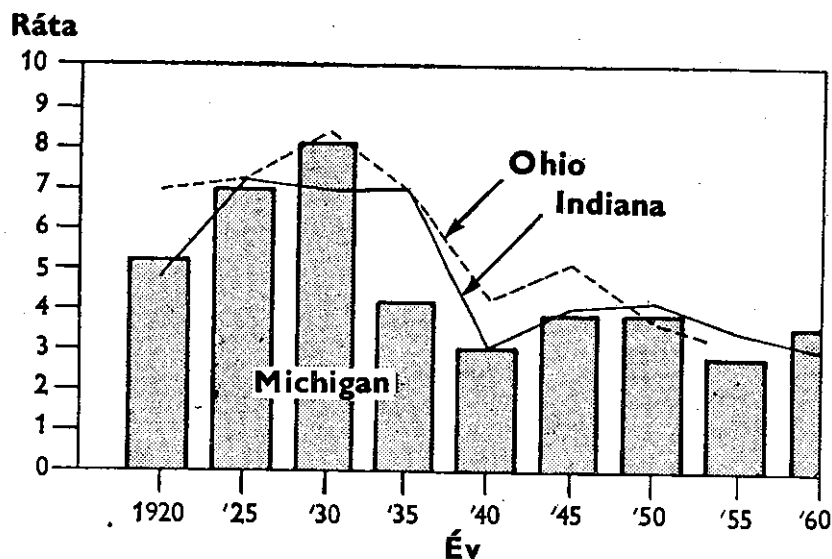
Mint a jelentékeny számú korábbi kutatások, így Sellin tanulmánya is bebizonyította, hogy sem a halálbüntetés eltörlése, sem újbóli bevezetése semmiféle kimutatható következménnyel nem jár az emberölések (gyilkosságok) arányára, tendenciájára. Az ölési arányszámok vizsgálata 1920 óta az amerikai tagállamokban, amelyek eltörlték a halálbüntetést, és a szomszédos tagállamokban, amelyek fenntartották azt, igazolták egyrészt, hogy az ölési arányszámok azonosak az államok mindkét típusában; és másrészt hogy tendenciájuk megegyező. Az az állami politika tehát, hogy a kivégzéstől, a halálbüntetéstől való félelmet alkalmazzák az ölési arányszám lecsökkentésének eszközeként, eredménytelennek bizonyult. Magától értetődően vannak egyéb, a társadalmi életben benne rejlő, azzal összefüggő tényezők, amelyek meghatározzák az ölési (gyilkossági) arányok mértékét, változását és tendenciáját. Arra a következtetésre lehet tehát jutni, hogy egy államban az ölési cselekmények alakulására a lakosság összetétele, szerkezete és az általános kulturális szint, színvonal, mint pl. a képzés, az urbanizáció, az ipari fejlődés szintje, jellege stb. erőteljesebb befolyást gyakorol, mint a halálbüntetéssel fenyegetés.

Sellin 1967-ben publikált munkájában azt is kimutatta, hogy az USA-ban a rendőrség ellenállása a halálbüntetés eltörlésével szemben a mítoszon és nem pedig tényeken alapul. A rendőrök elleni ölési cselekményekről folytatott széles körű kutatás az 1920—1954-es időszak folyamán hat abolicionista tagállamban és 11 szomszédos, halálbüntetést alkalmazó államban azt igazolta, hogy a 100 000 főnyi népességre eső, rendőrileg nyilvántartott ölések arányszáma azonos volt az államok mindkét típusában. Még meggyőzőbb az elemzés az 1961—1963-as évek folyamán, amikor az USA-ban 140 rendőrt gyilkoltak meg. A vizsgálat azt mutatta, hogy ezekből a rendőrökből csupán kilencet öltek meg az abolicionista tagállamokban, amelyeknek száma akkoriban hat volt. Annak évenkénti átlagos veszélye, hogy megölnek egy rendőrt, 1,31 volt 10 000 rendőrönként az eltörléses tagállamokban és 1,32 volt a velük határos, halálbüntetést alkalmazó tagállamokban. Sellin felmérést végzett a börtönbeli emberölésekről is. Az 1965. év folyamán 61 emberöléses áldozatot talált — 8 személyzeti alkalmazottat és 53 elítéltet — a fogvatartottak által elkövetett cselekmények következményeként. Kilenc bűnelkövetőt ismeretlen személy ölt meg a büntetésvégrehajtási inté-

⁸⁶ Sellin, Th.: The Death Penalty. Philadelphia, 1959.

zetekben, 52 személyt ölt meg 59 ismert fogvatartott. A nyolc büntetésvégrehajtási személyzeti alkalmazottat halálbüntetést alkalmazó tagállamban ölték meg. Ha feltételezzük, hogy az ismeretlen elkövetők által megölt börtönlakók esetei kilenc bűnelkövetőt jelentenek, 57 büntetett volt fogvatartott a halálbüntetést alkalmazó tagállamban és 11 az eltörléses államban.

E vizsgálati eredmények alapján is belátható, hogy a halálbüntetés fenntartása abból a célból, hogy megelőzzék a büntetésvégrehajtási intézeti emberöléseket, nem kínál megoldást a problémára.⁸⁷ William B. Sanders tanulmányában Michigan (nincs halálbüntetés), Ohio és Indiana (mindkettő alkalmaz halálbüntetést) emberölési rátáját hasonlította össze.

Az ábra azt mutatja, hogy e három tagállam ölési rátája csaknem azonos trendű: az 1920-as években növekedés, 1930 körül tetőzik, az ezt követő évtizedben csökken, majd szaggattottá válik 1960-ig. A halálbüntetés létezése Indiana-ban és Ohio-ban úgy látszik, nincs hatással az ölések rátájára, összehasonlítva Michigan-nel. Hasonlóképpen, ha későbbi időpontra vonatkozóan vizsgáljuk a halálbüntetéssel rendelkező államokat, azt tapasztaljuk, hogy a kivégzési arány nincs összefüggésben az emberölés rátájával. Így pl. Ohio-ban 1946—1950 között 229 főt ítélték el szándékos emberölésért. 21%-ban szabtak ki halálos ítéletet, ennek 77%-át hajtották végre. 1961—1965 között durván a fele (117) volt az elítélések száma, ebből 19% halálos ítélet, amelynek csak 21%-át hajtották végre. Ha a halálbüntetés elrettentő hatású lenne, elvárhatnánk, hogy a szándékos emberölésért járó bebörtönzések száma alacsonyabb legyen abban az időszakban, amikor magas a kivégzések aránya. Mint ahogy látható, a kivégzések számában történő változások nem befolyásolták az ölési arányt. Sőt, összehasonlítva az 1946—1950 és 1961—1965 közötti adatokat, az ellenkezője látszik igaznak.⁸⁸

Egy másik, szomszédos tagállamokat összehasonlító elemzést végzett Walter Reckless 1969-ben, aki hét halálbüntetést megszüntető tagállamot hasonlított össze kilenc halálbüntetést alkalmazó állammal. Az „Uniform Crime Report” adatait használva Reckless egybevetette az emberölések (gyilkosságok) rátáját és a súlyosabb erőszakos bűncselekményeket.

⁸⁷ Sellin: 1967. i. m. 156. s köv. p.

⁸⁸ Sanders: i. m. 462. p.

Azt találta, hogy a hét abolicionista tagállam közül ötben alacsonyabb a vizsgált bűnözés, mint a halálbüntetést alkalmazó szomszédos tagállamokban, míg a fennmaradó két tagállamban nagyjából megegyeztek az adatok. Reckless ebből szintén arra következtetett, hogy a halálbüntetésnek nincs elrettentő, visszatartó hatása a főbenjáró, halálbüntetéses bűncselekményekre.⁸⁹

Issac Ehrlich az 1975-ben közzétett és széles körben idézett tanulmányában a kivégzési és a gyilkossági ráta közötti összefüggést — nem egyes tagállamok között, hanem az USA-ra, mint egészre vonatkozóan — igyekezett megállapítani. Elsőként kísérte meg az elrettentő hatás kérdését kockázat-előny orientált döntési teória segítségével felülvizsgálni. Ebbe a magyarázati összefüggésbe a szubjektíve felbecsült felfedezési valószínűséget, a kivégzési rizikót és a szocio-ökonómiai faktorokat is bevonta. Az USA statisztikai adatait 1935-től 1969-ig terjedően alkalmazta. Ehrlich szerint a kivégzés veszélyének a tudata jelentős befolyásoló tényező, nevezetesen, hogy az egyik egyén meg fogja-e ölni a másikat. Elemzése alapján arra az eredményre jutott, hogy a kivégzési ráta 1%-os emelkedése a gyilkossági ráta 0,6%-os csökkenését okozza. Másként kifejezve: valamennyi évenkénti kivégzés az USA-ban 7 vagy 8 embert menthet meg attól, hogy gyilkosság áldozatává váljon.⁹⁰

Ehrlich elemzése és eredményei heves vitát váltottak ki. Mindenekelőtt hiányolták, hogy Ehrlich az adatait nem kielégítő gondossággal állította össze. Ezenkívül azonos adatbázis alkalmazása ellenére nem sikerült Ehrlich analízisének az adatait reprodukálni. Ugyanis William Bowers és Glenn Pierce közös munkájukban „lemásolták” Ehrlich megoldását, (némileg eltérő statisztikai módszert alkalmazva) és kimutatták, hogy Ehrlich csupán azt a feltételezést bizonyította be, hogy a halálbüntetésnek nincs elrettentőbb hatása, mint a szabadságvesztésnek. Végül az Ehrlich munkája alapjául szolgáló ökonómiai hipotézisek, ami szerint az emberek magatartását az öröm és a fájdalom számbavétele és mérlegelése határozza meg, elvi kételyeket támasztottak.⁹¹

E kérdéskör összefoglalásaként tehát megállapítható, hogy azok az amerikai tanulmányok, munkák, amelyek megkísérik kimutatni a halálbüntetés (kivégzés) hatását a gyilkossági rátára, azt mutatják, hogy az elkövetett halálbüntetéssel pónalizált bűncselekményért járó kivégzésnek vagy egyáltalán nincs, avagy csupán viszonylag csekély az elrettentő hatása. Mindemellett persze sok ember — nem csupán az USA-ban, hanem mondhatni, szinte világszerte — még mindig kitart a halálbüntetés, a végrehajtott kivégzés hatásossága, mint elrettentési, visszatartási eszköz mellett és nemigen veszi figyelembe — már ahol erről egyáltalán tudomással bírnak — a kételyeket, a kutatási és a gyakorlati eredményeket, amelyek tagadják, vagy igen kicsinek ítélik az elrettentő hatást.^{91a}

De ha feltételezzük és el is fogadnánk, hogy a halálbüntetés elrettentő hatású a potenciális elkövetőkre, mindez önmagában — megítélésünk szerint — még távolról sem igazolja és indokolja a halálbüntetés fenntartását illetve alkalmazását. Ugyanis nem csupán a halálbüntetés elrettentő, hanem — a szabadságvesztéshez képest — jobban és hatékonyabban elrettentő hatású kellene egyértelműen bizonyítani. Hiszen nem lenne megengedhető, hogy halálbüntetést alkalmazzanak olyankor, amikor az enyhébb büntetés is ugyanolyan megfelelő eredményt ad(hat).

⁸⁹ Vö. Siegel: i. m. 109. p.

⁹⁰ Ehrlich, I.: The Deterrent Effect of Capital Punishment: A Question of Life and Death. American Economic Review (65) 1975. 397—417. p.

⁹¹ Vö. Siegel: i. m. 109. p. Kaiser: i. m. 293. p.

^{91a} Az USA Legfelsőbb Bírósága újabb határozatai is — úgy tűnik — a halálbüntetés, a kivégzés újbóli alkalmazását szorgalmazzák. Ezt a megállapítást támasztja alá talán az a tény is, hogy Missouri bírtonéban újra festették a gázkamrát és cianid golyócskákat rendeltek; Kentucky állami bírtonéban ítéltvégrehajtott keresnek; Dél-Karolina villamosszékének áramkörét pedig újból átvizsgálták.

8. A halálbüntetésről kialakult amerikai viták

A halálbüntetésről szóló amerikai vita az utóbbi időszakban is számos ponton alakult ki: vajon ez a büntetés hatékonyan elrettentő-e, megfelelően megtorló-e, jogos, igazságos büntetés-e, amelyre szüksége van-e a védelemre szoruló társadalomnak, tartalmaz-e faji megkülönböztetést, önkényességet, elkerülhetetlenül hajlamos-e a tévedésekre, ezt a büntetést az alkotmányoknak és egyéb előírásoknak megfelelően alkalmazzák-e. Álláspontjaik támogatására a vitázó felek statisztikai adatokat, eseti döntésekre vonatkozó érveket hoznak fel az elretentésre, a faji megkülönböztetésre, az önkényességre nézve, valamint értékítéleteket, tapasztalati adatokat arról, hogy a halálbüntetés megfelelően megtorló, igazságos, erkölcsileg elfogadható és alkotmányos. A felvetett kérdések valamennyi pontjára az abolicionisták nemmel, azaz a halálbüntetés fenntartása és alkalmazása ellen szólnak. Érveik a következőkben foglalhatók össze: a) A halálbüntetésnek nincs elrettentő, visszatartó hatása, továbbá nincs összefüggés az emberölések aránya és a halálbüntetés alkalmazása között. Az ezzel kapcsolatos kérdéskört az előbbiekben már érintettük. b) A halálbüntetést elfogultan alkalmazzák azokkal a büntettekkel, gyilkosságot elkövetőkkel szemben, akiknek az áldozata fehér volt.⁹²

Schwarzchild és más szerzők határozottan állítják, hogy van faji előítélet és megkülönböztetés a büntető ítéletek meghozatala során. *David Baldus* 1983-ban készített tanulmányában arra a következtetésre jutott, hogy 20%-kal nagyobb a valószínűsége annak, hogy azok az elkövetők, akik fehér embert öltek meg, halálbüntetést kapnak, mint azok, akik fekete személyt. Ez a tanulmány Georgia-ban 1973 és 1979 között elkövetett gyilkosságokat vizsgálta és megállapította a szerző, hogy diszkrimináció érvényesül a halálbüntetés kiszabásakor. A *Baldus*-tanulmányt a bíróságok visszautasították azzal, hogy nem tartalmazott eleghető bizonyítékot a faji előítélet kimutatására Georgia halálbüntetési jogában. „Az alkotmány 8. kiegészítésére való eredményes hivatkozás megköveteli annak bizonyítását, hogy faji tényezők is szerepet játszottak az ítéletekben, mert csak így lehet biztonsággal állítani, hogy az ítélethozatal rendszere irracionális, önkényes és önféjű” — állapította meg a bíróság. „Ugyanilyen alapon a *Baldus*-tanulmány is elégtelen ahhoz, hogy kimutassa az előítéletet és az alkotmányellenes megkülönböztetést, továbbá hogy rámutasson az irracionálisra, önkényes megoldásra, figyelemmel az alkotmány 14. és 8. kiegészítésére.⁹³ Nem csupán a gyilkosságért, hanem az erőszakos közömbösülésért kiszabható halálbüntetés diszkriminációs alkalmazásának kiküszöbölésért is sikra szállnak. Jellemző adat: 1930-tól 1980-ig az erőszakos közömbösülésért kivégzett 455 elítélt közül 405 volt fekete személy és kettő más kisebbséghez tartozott. E kivégzetteknek mintegy 90%-át fehér nő ellen elkövetett nemi erőszakért ítélték el.⁹⁴

Az abolicionisták szerint a kisebbségek képviselőit kizárják az esküdtszékekből. A halálraítéltek közel 50%-a kisebbségi csoport tagjai közül kerül ki.⁹⁵ *Larry J. Siegel* adatai szerint 1930 és 1967 között 3.859 büntetettet végeztek ki az USA-ban. A kivégzettek 53,3%-a fekete, 45,4%-a fehér bőrű személy volt. Ez a tendencia azóta sem változott, 1982-ben az 1000-nél is nagyobb létszámú halálraítéltnél több mint a fele fekete, spanyol vagy amerikai bennszülött személy volt.⁹⁶ Ezeket a megállapításokat támasztják alá a *Bedau* szerkesztette könyvben található adatok is.⁹⁷

⁹² *Silas*: i. m. 49. p.

⁹³ Idézi *Silas*: i. m. 51. p.

⁹⁴ *Greenberg*: i. m. 912. p. Vö. még *Horváth Tibor*: 1977. i. m. 496. p.

⁹⁵ *Silas*: i. m. 49. p.

⁹⁶ *Siegel*: i. m. 107. p.

⁹⁷ *Bedau*: i. m. 64. p.

A halálbüntetést ellenző lehetséges esküdteket általában kihagyják, mielőtt még a tárgyalások megkezdődnének, így csak a meggyőzésre hajlamos esküdteket hagyják meg.⁹⁸

A halálbüntetés ellenzői e büntetés visszavonhatatlanságát, jövátehetetlen voltát ugyancsak kifogásolják. Elégge egyértelmű, amennyiben ártatlan személyt vádolnak halállal pónalizált bűncselekmény elkövetésével, és amennyiben ezt a személyt elítélik és kivégzik, ezt az alapvető hibát többé már nem lehet orvosolni, megváltoztatni. Ezzel összefüggésben nem véletlenül hangoztatott — túlzónak is tartható — érv, hogy „jobb, ha ezer bűnös járkal szabadon, mint ha egyetlen egy embert végeznek ki ártatlanul”. Márpedig az emberi tévedés veszélye állandóan adott. Különösen igaz ez az állítás az USA halálbüntetési gyakorlatában. *Greenberg* szerint a halálbüntetést előíró esküdtzséki határozatokban, illetve ítéletekben talált tévedések rendkívül nagy sora arra mutat, hogy hacsak nem következik be valamilyen drasztikus és előre nem látott változás az ezzel kapcsolatos körülményekben, a jövőben is sok tévedés fog előfordulni.⁹⁹

A halálbüntetés diszkrecionális természete is gyakran vált ki ellenzést és vitát az abolicionistáknál. Így pl. *Charles Black* azzal érvel, hogy „az önkényes mérlegelés a'székhez' (azaz a kivégzéshez) vezető minden utat bejárja”. Az ügyésznek áttekinthetetlen hatalma van annak eldöntésében, mivel vádoljon és később abban is ő határoz, megengedi-e, hogy a vádlott egy enyhébb ítélet céljából bevallja bűnösségét. Az esküdtzséknek pedig, mielőtt bűnösnek talál egy elkövetőt, olyan bonyolult kérdésekkel is foglalkoznia kell az adott esetben, mint pl. az előre megfontoltság, az elmebetegség lehetősége. Az emberölési ügyekben az esküdtzsék csaknem mindig azt mondja ki, hogy a vádlott bűnös relatíve „kisebb súlyú bűncselekmény elkövetésében”. Tehát az előre megfontolt szándékkal történő elkövetés helyett előre meg nem fontolt szándékkal elkövetett emberölést állapít meg. Az esküdtzsék határozatát viszont nem bírálhatja felül, nem ellenőrizheti egy magasabb fokú hatóság. A végrehajtási kegyelem útján gyakorolt „könyörület” szintén teljesen diszkrecionális jellegű. „A tiszta eredmény — fejezi be *Black* — az, hogy senki nem tudja miért vívódik több száz halálraítélt a halálcéllájában egy olyan országban, ahol minden 26. percben gyilkosságot (emberölést) követnek el.”¹⁰⁰

A halálbüntetés ellenzői azzal is érvelnek, hogy — mint az előbbieken érintettük — a halállal való társadalmi megtorlás a bosszú primitív formája, amely a morális fejlődés útjában áll. Ilyen értelemben és összefüggésben tehát a halálbüntetés az USA alkotmánya 8. kiegészítésének tipikusan brutális megsértése, amely tiltja a „kegyetlen és szokatlan büntetést”.

Az önkényes, a nem egyenlő eljárással kapcsolatos az az USA-beli helyzet, hogy azon elítéltek is, akiknek lehetőségük volt fellebbezés benyújtására, legnagyobbbrészt nem éltek vele, jórészt szegénység miatt. Valójában csaknem valamennyi halálraítélt ugyanis szegény ember és a díjtalan védelem és jogsegély ténylegesen nem (volt) elérhető. Még azután is, amikor az USA Legfelsőbb Bírósága úgy értelmezte az alkotmányt, hogy a tagállamok kötelesek gondoskodni főbenjáró ügyekben a díjtalan védői segítségéről, rendszerint nem történt gondoskodás olyan védőről, aki a Legfelsőbb Bíróság által történő felülvizsgálatot kérte volna.¹⁰¹

A halálbüntetés amerikai ellenzőinek összegző és jellemző véleményét fogalmazta meg *Gerald W. Smith*, aki szerint az államnak kötelessége, hogy megvédje az állampolgárait a bűncselekményekkel szemben. Ezt a védelmet azonban lehetőleg az egyéni életekbe, érdekekbe történő minimális beavatkozással és a legkisebb veszteséggel s hátránnyal kell meg-

⁹⁸ *Silas*: i. m. 49. p. Lásd továbbá *Viski László*: Bírósági szervezet és büntetőeljárás az Egyesült Államokban. Kriminálisztikai tanulmányok. VII. Budapest, 1969. 106—154. p.

⁹⁹ *Greenberg*: i. m. 922—932. p.

¹⁰⁰ *Idézi Siegel*: i. m. 106—107. p.

¹⁰¹ *Greenberg*: i. m. 910—911. p.

valósítania. Viszont nincs egyáltalán meggyőző érv arra, hogy a halálbüntetés jobban védi a társadalmat, mint az egyéb rendelkezésre álló szankció-eszközök. Az elrettentés, a büntetés nevelési és erkölcsi célja messze független az alkalmazott büntetésektől, még inkább azok természetétől. A halálbüntetés nem erősíti az előbbi célok hatását, hanem ellenkezőleg, gyengíti azt. A halálbüntetés alkalmazásával aláássuk az emberölés tabuját és növeljük az ölések jövőbeni lehetőségét. A halálbüntetést azért sem lehet alkalmazni, mert a barbárság példáját nyújtja az embereknek. Abszurdnak tűnik, hogy az a jog, amely a népakaratot tükrözi és elítéli az emberölést, ugyanezen jog saját maga is emberöléssel fenyeget és büntet (ilyen értelemben pedig a halálbüntetéssel maga az állam ad példát az ölésre) — fejezi be Smith.¹⁰²

Az amerikai abolicionisták érveivel szemben a halálbüntetést támogatók a következőket állítják:

a) Az észak-amerikai szerzők is tekintettel vannak arra, hogy a halálbüntetés mellett szülő argumentumok jelentős részét a modern klasszikus gondolkodók alkották. Az egyik fontosnak tartott érvük az, hogy a halálbüntetést, a kivégzéseket mindig is alkalmazták, mert az emberi természet velejárója és állandó követelése az, hogy a gonosztevőt az általa elkövetett cselekmény súlyosságára, veszélyességére is figyelemmel büntessék meg, adott esetben életet életért alapon.

b) Igen gyakori érv az, hogy az élettől való megfosztást jelentő legsúlyosabb főbüntetés fenyegető jellege elrettenti a potenciális bűnelkövetőket. Habár a témával foglalkozó tanulmányok nem egyértelműen meggyőzőek, azt vallják, hogy a halálbüntetés és annak alkalmazása megfelelően védi a társadalmat és erre a funkcióra a halálbüntetés szükséges is.

c) A napjainkban tapasztalható erőszakos bűnözés növekedésével a bűnelkövetőknek tisztában kell lenni azzal, hogy a súlyos deliktum elkövetésekor az alkalmazandó büntetés szigorú lesz. Gyilkosság elkövetéséért pedig a halál az egyetlen igazságos és arányos büntetés.

d) A halálbüntetés kifejezi a közösség, a nyilvánosság véleményét, amely szerint az emberölést nem lehet eltérni és a gyilkosságot elkövetők csupán azt kapják, amit megérdemelnek. Így ez a főbüntetés hozzájárul a társadalmi igazságérzet megnyugtatásához is.¹⁰³

Marlene *Lehtinen* állásfoglalása a halálbüntetést pártolók véleménye összegzésének is tekinthető:

A rendszeres és széles körben alkalmazott halálbüntetés megmentheti sok ember életét. Elrettentő hatása nagyobb lehet, mint bármely más büntetésé. A gyilkosságot elkövető életének megkímélésével ártatlan életeteket áldozunk fel. A halálbüntetésnek törvényes helye van a büntető igazságszolgáltatásban, mert nemcsak a társadalom legerősebb tabuját erősíti, hanem egyéb törvényes normákat is. A halálbüntetés végrehajtásának elmaradása, amikor pedig a büntetett megérdemli a kivégzést, aláássa nemcsak a megsértett normát, hanem egyéb társadalmi normákat is.

Az államnak kötelessége megvédeni valamennyi állampolgárát. Ez azt feltételezi, hogy amikor az egyének lemondanak a személyes igazságszolgáltatáshoz fűződő jogukról, az egyéni bosszúról, ezt felcserélik az állam nyújtotta védelemre. Az állam kötelessége tehát, hogy az áldozatok számára megállapítsa a megtorlás megfelelő szintjét. Ennek elmaradása aláássa a közösség bizalmát és a büntető igazságszolgáltatás rendszere elveszíti a támogatást és figyelmet a legfontosabb „ügyfelek”, a törvényt tisztelő lakosság részéről. Ez pedig általában egy magasabb bűnözési rátát és a társadalom brutalitását eredményezi. A halálbüntetés állami gyakorlata a védelem biztosításával gondoskodik az állampolgárokról, mialatt növekszik a közvélemény általános tisztelete a jog iránt.¹⁰⁴

¹⁰² Idézi *Siegel*: i. m. 107. p.

¹⁰³ *Vö. Silas*: i. m. 49. p.

¹⁰⁴ Idézi *Siegel*: i. m. 106. p.

Nem célunk, hogy az ismertetett amerikai vitában valamelyik oldal mellett síkra szálljunk. Mindenesetre összességében az a véleményünk, hogy az amerikai halálbüntetési rendszer, annak szabályozása és alkalmazása nem szolgálhat követendő példaként, sőt az ellenkezője látszik indokoltnak. Mint ahogy már *Zsoldos Benő* a század elején megjegyezte ilyen összefüggésben: „nagyobbrészt kiemelkedőbbek a kifogások, mint az elismerés”.¹⁰⁵

FERENC NAGY—ÁGOTA CSERHÁTI THE DEATH PENALTY IN THE U.S.A.

(Summary)

The greatest punishment society can impose on an individual is death. The crimes for which this punishment could be ordered have varied over time. Generally, it has been the most serious crimes that have carried this penalty. Foremost among these have been murder and rape. One of the difficulties in evaluating the death penalty lies in the fluctuation of its use. Executions in recent years have been few in comparison with those of early years. There have been nearly 3900 since 1930, but the number dropped during the 1940s and continued to fall after World War II. The abolition movement arose in the 1950s and 1960s and led to an unofficial moratorium in 1967. In 1972, in the case of *Furman v. Georgia*, the United States Supreme Court held that the imposition and carrying out of the death penalty in this case constituted cruel and unusual punishment. As a result of the *Furman* decision, all prisoners who were on death row awaiting execution were removed, and their sentences were changed to life imprisonment. After *Furman* decision, many states changed their execution laws to conform with the Supreme Court's decision, and executions have again been taking place. In 1976 the Supreme Court reviewed several of the new laws, and in *Gregg v. Georgia*, it ruled that death penalty statutes are constitutional if judges and juries use „guided discretion” in sentencing. They have to consider both aggravating and mitigating circumstances. The statutes written after *Furman* and *Gregg* generally call for two trials, one to determine guilt or innocence and another to set the sentence.

During the decline in executions, there was strong public opinion against the death penalty: only two out of five participants in a public opinion poll favored the death penalty. However, by the beginning of the 1980s, two out of three people believed the death penalty should be imposed. The death penalty debate has a long history. Modern classical thinkers argue that the death penalty is sometimes the only real threat available to deter crime. Some offenders are so dangerous that they can never be let out safely in society. The death penalty is a sure way of preventing these people from ever harming others. The main argument against the death penalty is the finality of the capital punishment. There is a risk of killing someone who is later found to be innocent. “It is better that a thousand guilty go free than one innocent man be executed” is a statement abolitionists often make.

The role of criminological research and theory in the capital punishment controversy has been mixed. On the one hand, criminologists have shown that there is no consistent relationship between the death penalty and the homicide rate, but at the same time they have been unable to explain the trends in the homicide rate. Deterrence theory has argued, that swift and certain punishments have a deterrent effect. Since capital punishment is both slow and uncertain (given the delays in appeals and uncertainty in terms of case law and public opinion), it is argued that we do not have valid evidence that the death penalty is not a deterrent. There is no empirical data to show that the threat of death as a consequence of murder

¹⁰⁵ *Zsoldos Benő*: i. m. 451. p.

has had any beneficial effect on the incidence of the crime in the United States. A threat of execution could have no effect unless it is carried out. But the median time inmates had spent on death row was 28 months in 1983, but nearly three in 10 inmates had spent at least four years under the death sentence that year.

While it is unknown precisely what causes trends in homicides, which lead to increases and decreases in murders, it is fairly clear that the death penalty has no effect one way or the other.